

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

ხელნაწერის უფლებით

ეთერ შენგელია

სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკა

მეგრულ-ლაზურში

(ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი)

ფილოლოგიის დოქტორის (Ph.D.) აკადემიური
ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი
დისერტაციის

მ ა ც ნ ე

თბილისი
2014

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ქართული ენის ინსტიტუტში

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: **მერაბ ჩუხუა**

ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი, თსუ ასოცირებული
პროფესორი

ოფიციალური ოპონენტები: **1. მედეა დლონტი**

ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი, არნ. ჩიქობავას სახ.
ენათმეცნიერების ინსტიტუტი

2. რევაზ აბაშია

ფილოლოგიის აკადემიური
დოქტორი, თსუ ასისტენტ-
პროფესორი

დისერტაციის დაცვა შედგება 2014 წლის 12 ივნისს 17⁰⁰ საათზე ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სადისერტაციო კომისიის სხდომაზე.

მისამართი: 0179, თბილისი, ი. ჭავჭავაძის №1, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კორპუსი, I, 214-ე აუდიტორია.

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკაში.

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი:

ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი,

პროფესორი: **ა. ყულიჯანიშვილი**



ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

თემის აქტუალურობა. წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს, წარმოაჩინოს სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკური ერთეულები მეგრულ-ლაზურში. ენის ძირითადი ლექსიკური ფონდის ასახვა, მისი შესწავლა მეტად მნიშვნელოვანი და აქტუალურია ლექსიკოლოგიისათვის და, საერთოდ, ენისა და ერის ისტორიისათვის. ლექსიკის დარგობრივად შესწავლის მეთოდს გარკვეული უპირატესობა ენიჭება, რამდენადაც ამა თუ იმ დარგის თანმიმდევრულად აღწერა მეტი სისრულით გამოავლენს ლექსიკას, დააზუსტებს ლექსიკურ ერთეულთა მნიშვნელობებს და სათანადო ადგილს მიუჩენს მათ ტერმინოლოგიური თვალსაზრისით. საანალიზო მასალა ერთ-ერთი საინტერესო უბანია ქართველური ეროვნული ჩაცმულობისა და იმ წეს-ჩვეულებების შესასწავლად, რომლებიც სამოსელს უკავშირდება. ლექსიკის ამგვარი აღწერა საინტერესო და ფასეულია ეთნოგრაფიული თვალსაზრისითაც. ვფიქრობთ, მეგრულ-ლაზური დარგობრივი ლექსიკის შესწავლა ხელს შეუწყობს ქართველურ ენათა ლექსიკური ფონდის შევსებას.

კვლევის მიზანი და ობიექტი. კვლევის მიზანს წარმოადგენს სამოსელთან დაკავშირებული დარგობრივი ლექსიკის სრულყოფილი აღწერა მეგრულ-ლაზურში, ლექსიკის კლასიფიკაცია სემანტიკური ჯგუფების მიხედვით, მათი სტრუქტურული ანალიზი, საკუთრივ მეგრულ-ლაზური ლექსიკური ერთეულების გამოვლენა, გამოყოფა იმ ლექსემებისა, რომლებსაც შესატყვისები მოეპოვება ქართველურ ენებში. ქართველურ დიალექტებში მეგრულ-ლაზურიდან გასული და, პირიქით, ქართველური დიალექტებიდან მეგრულ-ლაზურში შეთვისებული ერთეულების გამოყოფა, უცხო ენებიდან დამკვიდრებული ან ქართველურიდან სხვა ენებში გასული ლექსიკის გამოვლენა.

ნაშრომში განხილულია ლექსიკონებში, ეთნოგრაფიულ მასალებში, ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებში, სამეცნიერო ნაშრომებში, უცხოელ მოგზაურთა აღწერილობებსა და გამოკვლევებში მოდიებული ლექსიკური ერთეულები, დისერტაციის ავტორის მიერ სამეგრელოსა და ლაზეთში მოპოვებული მასალა.

კვლევის მეთოდი. სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკის შესასწავლად მეგრულ-ლაზურში გამოყენებულია აღწერითი და ისტორიულ-შედარებითი მეთოდები.

კვლევის შედეგები. ნაშრომში შეძლებისდაგვარად სრულად აღიწერა სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკა მეგრულ-

ლაზურში. მასალა დაიყო შემდეგ ძირითად სემანტიკურ ჯგუფებად: სამოსლის აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინები, სამოსლის სახეობები; სამოსლის შემადგენელი ნაწილები, სამოსლის ჩაცმვა-გახდასთან დაკავშირებული სახელები. თითოეულ სემანტიკურ ჯგუფში გამოიყო ქვეჯგუფები და პარაგრაფები, ლექსიკური ერთეულები გაანალიზდა ფრაზეოლოგიზმებში.

დისერტაციაში წარმოდგენილი სამოსელთან დაკავშირებული მეგრულ-ლაზური მასალა მნიშვნელოვანია ქართველურ ენათა ლექსიკის კვლევისათვის და ქართველთა ყოფის ისტორიის დეტალური შესწავლისთვის.

მეცნიერული სიახლე. ნაშრომი წარმოადგენს სამოსელთან დაკავშირებული მეგრულ-ლაზური დარგობრივი ლექსიკის პირველ მონოგრაფიულ კვლევას. ცალკეული ლექსიკური ერთეულები განხილულია სემანტიკური, ტერმინოლოგიური, ეტიმოლოგიური და ისტორიულ-შედარებითი თვალსაზრისით.

თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა. ნაშრომში აღწერილი და გაანალიზებულ მასალას შორის გამოიყოფა ისეთი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც არ იყო შესული გამოქვეყნებულ ნაშრომებში, ზოგიერთი სიტყვის მნიშვნელობა დაზუსტდა, ზოგს კი დამატა ახალი მნიშვნელობა, ზოგიერთმა სიტყვამ შეიძინა ტერმინის ფუნქცია. სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკის გაანალიზებამ ფრაზეოლოგიზმებში გამოავლინა ქართველთა ყოფისთვის დამახასიათებელი თავისებურებანი. ამდენად, ნაშრომი მნიშვნელოვანია არა მარტო ენათმეცნიერებისათვის, არამედ ეთნოლოგებისთვისაც და, საერთოდ, ლექსიკით დაინტერესებულ პირთათვის.

ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა. ნაშრომი შედგება შესავლისა და სამი თავისაგან. თითოეული თავი დაყოფილია ქვეთავებად და პარაგრაფებად. ნაშრომს ერთვის: დასკვნითი დებულებები, გაანალიზებულ მეგრულ-ლაზურ ლექსიკურ ერთეულთა საძიებელი, გამოყენებული ლიტერატურის სია. ის შეიცავს კომპიუტერზე ნაბეჭდ 154 გვერდს.

ნაშრომის აპრობაცია. ნაშრომი შესრულდა თსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ლექსიკოლოგიის განყოფილებაში. ნაშრომთან დაკავშირებული მოხსენებები წაკითხულია საერთაშორისო, ენათმეცნიერების ინსტიტუტისა და რესპუბლიკურ კონფერენციებზე, დიდიექტოლოგიურ სამეცნიერო სესიებზე, გამოქვეყნებულია სტატიების, მასალებისა და თეზისების სახით.

ნაშრომის მოკლე დახასიათება

შესავალი

ლექსიკის დარგობრივი შესწავლა მნიშვნელოვანია კონკრეტულ სიტყვათა ძირეული და მეორეული მნიშვნელობებისა და ენის ლექსიკური ფონდის შევსების თვალსაზრისით. ლექსიკის დარგობრივ შესწავლას აწარმოებდნენ ეთნოგრაფებიც, ცხადია, არა ლექსიკოლოგიური მიზნით. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ეთნოგრაფიულ მონაცემებზე დამყარებით ლექსიკის დაჯგუფება სათანადო კულტურული წრის სურათს იძლევა, რამდენადაც ეს კულტურა ლექსიკაშია ასახული. რა თქმა უნდა, ამგვარი დაჯგუფება, როგორც ბ. ფოჩხუა აღნიშნავს, „გარეენობრივია“. ამდენად, მნიშვნელოვანია ეთნოგრაფიული მასალის გათვალისწინებით, დარგობრივი, ამ შემთხვევაში, სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკის საკუთრივ ენათმეცნიერული თვალსაზრისით შესწავლა. საკითხის შესწავლის ისტორიისთვის მნიშვნელოვანია ივ. ჯავახიშვილის, ი. ციციშვილის, ნ. ჩოფიკაშვილის, ოსმან ბეის, გ. ყაზბეგის, ა. ლაშხერტის, მ. ვანილიშის, ა. თანდილაგას და სხვათა გამოკვლევები თუ ეთნოგრაფიული ჩანაწერები, რომლებიც მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენენ ცალკეულ სიტყვათა განმარტებისა თუ ისტორიისათვის. ასევე, საყურადღებოა ლ. ბინიაშვილის სადისერტაციო ნაშრომი: „სამოსლის აღმნიშვნელი ლექსიკა ძველ ქართულში“. საერთოქართული ვითარების გამოსავლენად, ვფიქრობთ, წარმოდგენილი ნაშრომიც, **„სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკა მეგრულ-ლაზურში“**, გარკვეულ წვლილს შეიტანს.

მასალა დაჯგუფდა თემატურად. სახანალიზოდ სახელები წარმოდგენილია სახელობითი ბრუნვის ან სხვა შესაძლო ფორმით. ზმნური ერთეულები კი მოცემულია მასდარისა და III პირის ფორმით. ლექსიკური ერთეულები გაანალიზებულია კონტექსტის გათვალისწინებით. მასალა სემანტიკური ჯგუფის შიგნით განვიხილეთ სტრუქტურის მიხედვით ისე, რომ სემანტიკური ერთიანობა არ დარღვეულიყო.

თავი I

სამოსელი

სამოსელი მოიცავს: ტანისამოსს, ფეხსამოსს, თავსაბურავს. ივ. ჯავახიშვილი მსჯელობს სამოსლის სახეობების შესახებ და აჯგუფებს მათ ადგილმდებარეობისა (ტანს ზემოთ, ტანს ქვემოთ, შიგნითა სამოსელი) და დანიშნულების მიხედვით. ჩვენ ვიზიარებთ ივ. ჯავახიშვილის თვალსაზრისს, ამიტომაც მისი კლასიფიკაციის გათვალისწინებით **I თავში** გამოიყო ქვეთავები სათანადო პარაგრაფებით.

I ქვეთავი. ტანისამოსის აღმნიშვნელი სახელები

მასში გაერთიანდა ექვსი პარაგრაფი:

§ 1. ტანისამოსის აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინები

ზოგად სახელებში გაერთიანებულია ის ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც ზოგადად გამოიყენება სამოსლის აღმნიშვნელად:

მეგრ. მიკაქვენჯ-ი || ტან-მიკოქვენჯ-ი || ტან-მუკოქვენჯ-ი || მუკოქვენჯ-ი || მუკოქუნალ-ი || მუკაქუნალ-ი ← მუკოქუნალ-ი || მუკაქუნალ-ი „ტანსაცმელი“. მოცემული სიტყვები წარმოქმნილია, ნაწარმოებია ზმნური ქუნ- || ქვენ- („ჩაცმა“) ძირისაგან. სამეცნიერო ლიტერატურის თანახმად, ის საერთოქართველური ფუძეა, რომელიც ქართ. **სარტყველი**-ი || ძვ. ქართ. **სარტყელი**-ი ***სა-რ-ქველ**-ი || **სა-რ-ქუ-ელ**-ი „ჭურის პირსაფარი“ : მეგრ. **ქუნ-** (ქიმუკაქუნუ) „ჩააცვა, დაახურა“ : ჭან. **ქუნ-** (ქოდლო-ქუნ-უ) „ჩააცვა“, **დოლო-ქუნუ** „ტანისამოსი“ : სვან. **ქუ** (პოქუმ) „ჩაცმა“, **ლერექჷ *ლერე-ქე** „ტანისამოსი“ ფუძეებთან არის დაკავშირებული (არნ. ჩიქობავა, გ. როგავა).

ზოგადი მნიშვნელობით ლაზურში დასტურდება **ქუნ-** ძირიდან ნაწარმოები **დოლოქუნალე** || **დოლოქუნი** || **დოლოქუნუ** (დოლო-ქუნ-ალ-ე || დოლო-ქუნ-ი || დოლო-ქუნ-უ) (ეს სიტყვა ჩაცმის მნიშვნელობითაც გამოიყენება) || **დოლოქუნუში** (დოლო-ქუნ-უ-ში-ი) „ტანსაცმელი“.

§ 2. ტანისამოსის სახეობები

ამ ჯგუფში განვიხილავთ სამოსლის კონკრეტულ სახეებს, კერძოდ: მეგრ. **კაბა** „კაბა“; „ახალუხი“ (ჩოხის ქვეშ ჩასაცმელი); „ზევითი ტანისამოსი“. მისი წარმომავლობის შესახებ სხვადასხვა შეხედულება არსებობს: ქართ. **კაბა** ← არაბ. **qabā**-დან „კაბა

(მამაკაცის ხალათი), „ხალათი“, სადაც ის შესულია სპარსულიდან. შდრ. სპარს. **qabāh** (გ. წერეთელი). მ. ანდრონიკაშვილის აზრით, **კაბა** უშუალოდ სპარსულიდან არის შემოსული ქართულში და მისი მეშვეობითაა დამკვიდრებული მეგრულში. საყურადღებოა, რომ ოსურში დასტურდება **kaba** „ქალის კაბა“, რომელიც ქართულიდან შესულად არის მიანჩეული (გ. აბაგვი). ამ მნიშვნელობით სვანურში გვხვდება **კაბ** ფორმა, რომელიც ქართულიდანაა შეთვისებული (გ. თოფურია). **კაბა** ქართულში დასტურდება XII-XIII საუკუნეების ძეგლებში (ი. ციციშვილი). **კაბა** შეიძლება ერთგვარად ზოგად სახელადაც მივიჩნიოთ.

შეიძლება ლაზურში დადასტურებული **კაპოტი**, „განიერი ჩასაცმელი, იცვამენ ჯვარისკაცები; ვიწრო ქურთუკი“, ქართული კაბის ფონეტიკური ვარიანტი იყოს (← *კაბა-ოტ სუფიქსისეული ტ-ს მიერ ბ-ს გამკვეთრებით). შდრ. მეგრ. **კაპოტი** „მთლიანი კაბა“ ან „ხედა და ქვედა კაბა“. მ. ჩუხუა მიიჩნევს, რომ **კაბა** ქართული წარმომავლობისაა, რომლის შესატყვისად, მისი აზრით, მეგრულში შეიძლება აღდგეს ***კობო**, შდრ. სვან. **კაბ-ჰ** : ქართ. **კაბ-ელ-ა**.

მეგრ. **გადიდული**-ი „ხამის (თხელი ხამის) კაბა, ხედა და ქვედა წელი ერთმანეთთან შეერთებული“. ვფიქრობთ, ის წარმოქმნილი სიტყვაა, რომელიც შეიძლება დაიყოს ამგვარად: ***გა-დიდ-ული** ე. ი. ***გადიდებული**“. ჩანს, ნაწარმოებია **დიდ-„დიდი“** ძირისაგან და არის წარსული დროის, სრული ასპექტის, ვნებითი გვარის მიმდგობა, სადაც შეიძლება გამოიყოს **გა-** ზმნისწინი და **-ულ** მაწარმოებელი.

ლაზურში სამოსლის სახეობებში შეიძლება გამოიყოს: **ფორკა** || **ფორკა** || **ფოკა** || **ფოვა** 1. „კაბა, სამოსელი“. 2. „ქალის სამოსი“, **ფოგინა** „პატარა კაბა“, „კაბა“. შდრ. აჭარ. **ფორკა** „მთლიანი კაბა“, რომელიც ლაზურიდან არის შესული.

ლაზ. **ფორჩა** „კაბა“ (ზოგადად), „კაცის ხედა ჩასაცმელია (ყველანაირი)“. შდრ. მეგრ. **ფორჩა**, რომელიც ერთგვარი სამოსელიც არის და ქსოვილიც.

შეიძლება გამოიყოს ისეთი სახეები, რომლებიც მეგრულ-ლაზურშიც დასტურდება და ქართულშიც. **კერძოდ**: მეგრ. **ჩოხა** „ჩოხა, შალი“. ლაზ. **ჩოხა** || **მჩოხა** „ჩოხა-ახალუხი“. ლაზ. **ჩოხა-ძიქვა** „ჩოხა-ახალუხი“, ზედმიწ. „ჩოხა და შარვალი“. ლაზური მონაცემების მიხედვით, **ჩოხა** შეიძლება იყოს **ტოტი მკულე** „მოკლემკლავიანი“. შდრ. გურ. **ჩოხა კვერტო** – მოკლე ჩოხა სკალატისა. შდრ. ქართ. **ჩოხა** || **ჩოვა** „მატკელის სამოსელი (სქელი)“.

ი. ციციშვილის შეხედულებით, **ჩოსა** XIX საუკუნეში მამაკაცის ზედა სამოსს აღნიშნავდა. XIII, XVII, XVIII საუკუნეების ცნობების მიხედვით, ჩოსა ეწოდებოდა მონაზვნის ზედა სამოსს, კაცისას თუ ქალისას, რომელიც ქსოვილის ერთ-ერთ სახეობადაც მიიჩნეოდა“. სპეციალურ ლიტერატურაში ის შედარებული არის ოსურ. **cuqqa** || **coqa** „ჩოსა“, სპარს. **čaxā** „შალის ზედა ჩასაცმელი“, თურქ. **čuxa**, **čuga**, **čoxa** „მაუდი, მაუდის ტანსაცმელი“ ფორმებთან (ვ. აბაევი).

§ 3. შიგნით ჩასაცმელი

მოცემულ ჯგუფში შეიძლება გამოიყოს: როგორც წელს ზემოთ, ასევე წელს ქვემოთ ჩასაცმელთა ზოგადი სახელები, კაბის ან ნებისმიერი სამოსლის ქვეშ ჩასაცმელი, საცვლები.

1) ზოგადი სახელები

მეგრ. **მილაქუნალ-ი** (მილა-ქუნ-ალ-ი) || **დინახლე** **მილაქუნალ-ი** „შიგნით ჩასაცმელი“ || **დინახლენ-ი** || **დინოხოლენ-ი** || **დინოხლენ-ი** **ბარგ-ი** „შიგნითა ტანსაცმელი“ || **(თუდონ-ი)** **ათაქუნალ-ი** (ათა-ქუნ-ალ-ლ) „ნებისმიერი სახის სამოსლის ქვეშ ჩასაცმელი“ || **მილაყუნაფალ-ი** (მილა-ყუნ-აფ-ალ-ი) „შიგნით ჩასაცმელი – კაბის, პიჯაკის, პერანგის, ან ნებისმიერი გარეთა სამოსლის ქვეშ ჩასაცმელი || **ათაყუნაფალ-ი** || **ათაქუნალ-ი** (ათა-ყუნ-აფ-ალ-ი || ათა-ქუნ-ალ-ი) „კაბის ქვეშ, წელს ქვემოთ ჩასაცმელი“.

ლაზ. **ქუნ-** „ჩაცმა“ ძირისგან ნაწარმოები: **მეშა-ქუნ-უ** „შიგნით ჩასაცმელი“ **მეშა-ქუნ-უ-ში** || **დოლოხე** **დოლო-ქუნ-უ-ში** || **დოლო-ხენი** „შიგნითა“) || **მილახიშე** „შიგნითა ჩასაცმელი“.

2) კონკრეტული სახელები

მეგრ. **საგულო** „თასყუნთისაგან შეკერილი, ზოლებიანი, სირმით მოქარგული, ქალებს ეცვათ შიგნით კაბასავით“. ის წარმოქმნილი სიტყვაა, ნაწარმოები **გულ-** „გული“ ძირისგან **სა-ო** დანიშნულების პრეფიქს-სუფიქსით (*სა-გულ-ო ზედმიწ. „გული-სა“). **სა-ო** ქართული მაწარმოებელია, **გულ-** ძირიც ქართულია.

ლაზ. **მანუსა** „კაბის შიგნით ჩასაცმელი“. სიტყვის წარმოშობა გაურკვეველია.

ამ ჯგუფში შემავალი ლექსიკური ერთეულები ლაზურში, მეგრულთან შედარებით, მცირეა.

3) საცვლები

საცვლის ზოგადი სახელია მეგრ. **მათირალ-ი** (მა-თირ-ალ-ი) || **მოთირუ** (მო-თირ-უ) || **ომათირალ-ი** (ო-მათირ-ალ-ი) || **ომათირე** (ო-მა-თირ-ე) || **ომოთირუ** (ო-მოთირ-უ) || **ომოთირალ-ი** (ო-მოთირ-ალ-ი) „საცვალი; გამოსაცვლელი; შემცვლელი“, ლაზ. **მოქთირუში-ი** (მო-ქთირ-უ-ში-ი) "id".

კონკრეტულ სახელთაგან შეიძლება გამოიყოს: მეგრ. **ოსარე** „პერანგი, ხალათი (ზევითა პერანგი, ქვედა პერანგი)“; „კვართი; მომყოლი (ახალშობილისა)“. **ო-სარ-ე** ეტიმოლოგიურად იგივეა, რაც „ლამის პერანგი“ (შდრ. ქართ. **სა-ღამურ-ი** „ლამის პერანგი“). როგორც ვხედავთ, „ოსარე“ ერთგვარი ხალათიც არის. ეს სიტყვა ლაზურშიც დასტურდება, შდრ. ლაზ. (არქ.) **ოსარე** „პერანგი“.

სამეცნიერო ლიტერატურის მიხედვით, მეგრ. **ოსარე-ში სერ-ი** „ღამე“ ფუძის შესატყვის კანონზომიერ **სარ-** ფუძეს გამოყოფენ (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი). ამ შეხედულებას არ იზიარებს მ. ჩუხუა. მისი აზრით, აღნიშნული ფუძისთვის შეიძლება აღდგეს ს. ქართვ. ***ა-სალ-ა** „ქენა, ჩოხა, პერანგი“, რომელმაც მოგვცა ქართ. **ასალა** → „ქენა კეხის ქვეშ დასაფენი“ → || **ასალი** „ცხენის ზურგზე გადაფარებული ქსოვილი“; გურ. **ასალა** „ქენა კეხის ქვეშ დასაფენი“; ზან. **ოსარე** ← ***ოსარა-(ა)** ← **ოსორა(ა)**; სვან. **ჟოსარ** || **ჟოსარ** || (**ჟ**)**ოსალ**.

საცვლების ჯგუფში შეიძლება განვიხილოთ მეგრ.-ლაზ. **კურთა** „კვართი, ქალის პერანგი, ქვედა საცვალი (მოკლე ან გრძელი), ნიფხავი“. ტექსტებში ლაზ. **კურთა** შარვლის მნიშვნელობითაც გვხვდება (ი. ასათიანი).

მ. ანდრონიკაშვილი აღნიშნულ ფუძეს ირანულიდან მომდინარედ მიიჩნევს. შდრ. ირან. **kurt** || **kurta** „შალის სამოსლის სახე“. სამეცნიერო ლიტერატურაში სხვა მოსაზრებაც არსებობს და ჩვენც ამ შეხედულებას ვიზიარებთ: მეგრ. **კურთა** ჯერ კიდევ მარი ბროსემ დააკავშირა ძვ. ქართ. **კუართ-** ფუძესთან (ი. ყიფშიძე). ამ დაკავშირებას იზიარებენ: ივ. ჯავახიშვილი, არნ. ჩიქობავა, გ. როგავა. მეგრ.-ლაზ. **კურთა** ფორმისთვის არნ. ჩიქობავა ამოსავლად მიიჩნევს ***კორთ-**ს, რომელიც მიღებულია ***კეორთ-**ისგან **ვ-**ს დაკარგვით (**ო-**ს წინ) და შემდეგ **ო-**ს დაევიწროებით. გ. როგავაც მსჯელობს მისი წარმომავლობის შესახებ და აღადგენს ***კეურთა** ფუძეს, რომელიც მომდინარეობს ***კეორთა-**დან.

§ 4. ზედა სამოსი

მოცემულ პარაგრაფში გამოიყოფა ზედა სამოსის აღმნიშვნელი ზოგადი და კონკრეტული სახელწოდებანი.

1) ზოგადი სახელწოდებანი

მეგრ. **ჟიდლიანი მიკაქუნალი** || **ჟიდლიანი** || **ჟინი** || **ეშეიანი** „ზემოდან ჩასაცმელი, ტანზედა || ზედა სამოსი“.

ლაზ. **მო-ქუნ-უ-ში** „მოსასხამი (პალტო, პიჯაკი და სხვ.)“ || **მოჟა-ქუნ-უ** || **მოჟა-ქუნ-უ-ში** „ზემოდან მოსაცმელი (გახსნილი)“ || **გეჟა-ქუნ-უ** || **გეჟა-ქუნ-უ-ში** „ზემოდან ჩასაცმელი ან მოსაცმელი“ || **ეჟა-ქუნ-უ-ში** „მოსაცმელი (გაუხსნელი)“ || **ეა-ო-ნ-ქუნ-აშე** || **გოა-ო-ნ-ქუნ-აშე** „ზედა ჩასაცმელი ზოგადად“. **მო-**, **მოჟა-**, **გეჟა-**, **ეჟა-** ზმნისწინები სემანტიკური ფარდია ქართ. **მო-** და **და-** ზმნისწინეებისა; გვაქვს აღწერითი წარმოებაც: **შქაშ ჟინ დოლოქუნუ** „წელზემოდან ჩასაცმელი“.

2) კონკრეტული სახელწოდებანი

მეგრ. **ტალმა** „ქათიბი“ – ქალის ზედა ჩასაცმელი. სტრუქტურის მიხედვით, მარტივი ფუძეა.

მეგრ. **ფორჩა** „პერანგი, ხალათი (ზევითა) უხეში ძაფისაგან ხელით მოქსოვილი“. შდრ. ლაზ. **ფორჩა** „კაბა“ ან „პერანგი (ზედა სამოსი)“.

ლაზ. **კოტა** || **კოთა** || **კოფტა** – ოხორჯაში დოლოქუნუ „ქალის ჩასაცმელი“, „კოფთა“. ამ მნიშვნელობით ქართულში დასტურდება **კოფთა**, რომელიც რუსულიდან არის შემოსული. შდრ. რუს. **кофта** (ქეგლი IV). გვხვდება მეგრულშიც **კოფთა** სახით.

§ 5. ქვედა სამოსი

ამ პარაგრაფში გამოიყოფა ქვედა სამოსის აღმნიშვნელი ზოგადი და კონკრეტული სახელწოდებანი.

1) ზოგადი სახელები

მეგრ. **თუდონი** (|| **თუდლიანი**) **მუკაქუნალი** (ბარგი) || **წელი-ში** **თუდლიანი** „ქვედა || წელს ქვემოთ ჩასაცმელი“. შდრ. ლაზ. **შქაშ თუდენი დოლოქუნუ** „ტანს ქვემოთ ჩასაცმელი“.

2) კონკრეტული სახელწოდებანი

კონკრეტულ სახელწოდებებში შეიძლება განვიხილოთ:

ა) **კაბა**: მეგრ. **თუდონი კაბა** „ქვედა კაბა“, რომელიც სტრუქტურულად შესიტყვებაა. ამავე მნიშვნელობით გვხვდება მეგრ. **იუზკა** „ქვედატანი, ქვედაკაბა“. დასტურდება ლაზურშიც: **იუზკა** (შდრ. რუს. **юбка**).

გარდა ამისა, ლაზურში ამ მნიშვნელობით დასტურდება: **გოტკიმაღე** „ქვედა კაბა“, რომელიც წარმოქმნილი სიტყვაა, ნაწარმოებია **გოტკიმუ** „შემორტყმა“ ზმნური ფორმისგან (***გო-ტკიმ-აღე**).

ბ) **შარვალი**: შარვლის აღმნიშვნელად გამოიყოფა ისეთი სახელები, რომლებიც საერთოა მეგრულ-ლაზურისთვის და, აგრეთვე, უცხო წარმომავლობის ლექსიკური ერთეულებიც.

მეგრ. **ძიქვა** || **ძუქვა** „შარვალი“; ლაზ. **ძიქვა** || (დეზაფრიკა-ტიზაციით) **ზიქვა** || **ძიქა** (ხოფ.) || **ძიკვა** (ვიწ.) || **წიკვა** (ათინ.) „შარვალი“, „ჩოხა“, **ძიქვა-ახალუხ-ი** „ჩოხა-ახალუხი“.

მეგრ.-ლაზ. **ძიქვა** შეიძლება ქართველურიდან იყოს შეთვისებული აფხაზურში, შდრ. აფხ. **ა-ძრქა** (მეგრ.) „შარვალი“. თუმცა ი. ყიფშიძეს მიაჩნდა, რომ ის, პირიქით, აფხაზურიდან არის მეგრულში შესული.

სიტყვა **შარვალი-ი** გეხვედება როგორც მეგრულში, ასევე ლაზურში. მეგრ. **შალვარი-ი** || **შალუარი-ი** || **შაფვარი-ი** ← ქართ. **შარვალი-ი** ← სპარს. **šālvar** (მ. ანდრონიკაშვილი). ლაზ. **შარვალი-ი** || **შალვარი** || **შავალი** || **შარვაა**. (შდრ. თურქ. **şalvar**). შარვლის სხვადასხვა სახე გამოიყოფა: მეგრ. **აფხაზური-ი შარვალი-ი**; **გალიფე შარვალი** „გალიფე შარვალი“ (შდრ. ლაზ. **გოლფი** || **გალიფი** (გ-ს გამკვეთრებით) || **კალიფე** || **კალიფე**). ეს სიტყვა ქართულშიც დასტურდება. ქველის- მიხედვით, **გალიფე** ფრანგული წარმომავლობისაა. შდრ. ფრანგ. **Gallifet**. ის ქართულში რუსული ენის მეშვეობით არის შემოსული (ქველი I). ლაზურში შარვლის სახეები: **ღუზი შარვალი** „სწორი, ინგლისური შარვალივით“; **მკულე** || **კულე შარვაა** „მოკლე შარვალი“; **შიბილონი შალვარი** „ხოხრიანი შარვალი“.

§ 6. მოსასხამი, მოსაცმელი

მოცემულ პარაგრაფში გამოიყოფა ორი ჯგუფი: მოსასხამის, მოსაცმლის აღმნიშვნელი ზოგადი და კონკრეტული სახელოვლებანი.

1) ზოგადი სახელები

მეგრ.: **მაქუნალი-ი** (მა-ქუნ-ალი-ი) || **გინაქუნალი-ი** (გინა-ქუნ-ალი-ი) „მოსასხამი“; „მოსაცმელი“ || **გალენი-ი** **გინაქუნალი-ი** „გარედან მოსაცმელი“ || **გალიანი-ი** „გარეთა“ || **გალენი-ი** **მუკაქუნალი-ი** (მუკა-ქუნ-ალი-ი) || **მუკაქუნალი-ი** (მუკა-ქუნ-ალი-ი) „გარედან ჩასაცმელი“.

ამ ჯგუფის ლაზური სახელები საზიაროა ტანს ზემოთ ჩასაცმელი ზოგადი სახელებისა. იხ. ამ ქვეთავის § 4.

2) კონკრეტული სახელები

მეგრ. ქუნწ-ი „ქურქი, ბეწვიანი მოსასხამი“, შდრ. ლეჩხ. ქუნწ-ი „ქურქი, ბეწვიანი წამოსასხამი“. მაშასადამე, ამ სიტყვაში სახელდება მასალით არის განპირობებული.

ლაზ. ლაბადა || ლიბადი „ზედ ჩასაცმელი ბამბის“; „მოსასხამი“. საანალიზო ფუძის ისტორიისთვის მნიშვნელოვანია მ. ჩუხუას თვალსაზრისი. მეკლევარი ლაზ. ლი-ბად-ი ფორმას აკავშირებს ქართ. ბად-, ნა-ბად- ფუძესთან, აღადგენს ს.ქართვ. *ნი-ბად- „ნა-ბადი“ ფორმას, რომლისგანაც მიღებულია ქართ. ნა-ბად-ი, რომლისთვისაც ამოსავალი არის *ნი-ბად-ი. ზან. ლი-ბად-ისთვის ამოსავლად მიანია *ნი-ბოდ-ი. მეგრულშიც დასტურდება ლი-ბად-ი „ლაბადა“. შეიძლება ამ რიგში განვიხილოთ მეგრ.-ლაზ. ნაბადა || ნაბად-ი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში სხვა მოსაზრებაც არსებობს. კერძოდ, ქართ. ნაბად-ი სხვა ენების მონაცემებთან არის დაკავშირებული: ქართ. ნაბად-ი, ირან. nymet nimæt „ქეჩა, ნაბადი“, ოს. namata „ქეჩა“, ძვ. ინდ. namata, არაბ. namat (ვ. აბაევი).

II ქვეთავი. ფეხსამოსი

ფეხსამოსის აღმნიშვნელი ლექსიკა მდიდარი და მრავალფეროვანია მეგრულ-ლაზურში. ამ სემანტიკურ ჯგუფში შეიძლება გამოიყოს: ფეხსაცმლის აღმნიშვნელი **ზოგადი ტერმინები**; ფეხსაცმლის **სახეობები**: ქოშები, ჩუსტები, ჩექმები, წინდა-ფეხსაცმელი; **ფორმის** მიხედვით: ქუსლიანი, მაღალყელიანი, უკელო || დაბალყელიანი, მსხვილ- ან წვრილცხვირიანი; **მასალის** მიხედვით: რეზინის, მატყლის, ქსოვილის, ხის; **ხარისხის** მიხედვით: ძველი, უვარგისი, უბრალო, ძვირფასი, მდიდრული; **დანიშნულების** მიხედვით: გლეხური, სპორტული, ბავშვის, ქალის, წულის ქვეშ ჩასაცმელი, საცეკვაო, მთაში, თოვლზე, ჭაობში სასიარულო; გამოვლენილია ისეთი სახეობები, რომლებიც განმარტებულია, როგორც „ერთგვარი ფეხსაცმელი“, – არ არის განსაზღვრული მათი დანიშნულება. ფეხსაცმლის ჯგუფში გამოიყოფა ისეთი სახეობები, რომელთა სახელწოდება გამომდინარეობს ფეხსაცმლის საწარმოებლად გამოყენებული მასალისგან. მნიშვნელოვანია ლექსიკურ ერთეულთა სტრუქტურა – გვაქვს როგორც მარტივი, ასევე ნაწარმოები სიტყვები; მნიშვნელოვანია მათი სხვა ენებთან მიმართების საკითხი.

1) ზოგადი სახელები

მეგრ. **მა-ღვალ-არ-ი** || **კუნხ-მოდე-ალ-უ/ი** || **კუნხ-იშ(ი) მა-ღვალ-არ-ი** || **მო-ღვალ-ი** „ფეხსაცმელი“ (ზოგადად);

ლაზ. **მო-ღვალ-უ** || **მო-ღვალ-უ-ში** || **კუნხეში მო-ღვალ-უ** || **კუნხიშ-მო-ღვალ-უ** || **კუნხეში მო-ღვალ-უ-ში** „ფეხსაცმელი ან ფეხსამოსი (ზოგადად)“.

ამოსავალი არის **დე-დ** (დე-ალა) „ღება“ ზმნური ძირი, რომელიც ქართ. **დევ-დევ-დ-** და სვან. **დ-** (ლი-დ-ი) ძირებთან არის დაკავშირებული.

2) კონკრეტული სახელები

მეგრ. **ჩაფულა** || **ჩაფილა** || **ჩაფვლა** || **ჩაფია** 1) „ქალამანი; ფეხსაცმელი, წუღა“. ლაზ. **ჩაფულა** || **ჩაბლა**; საერთოქართველური სიტყვა „ჩაფულა“ (დასტურდება გიორგი მთაწმინდელთან), რომელიც შემორჩენილია მეგრულ-ლაზურსა და სვანურში (**ჩაფვლ**), ლაზურიდან გავრცელდა მთელს ანატოლიაში (ს. ჯიქია). შდრ. ძვ. ქართ. **ჩაფლა** „ჩექმაზე ჩასაცმელი მაშია, გალოშის მსგავსი“.

მეგრ. **ობოხუა** „ბრახუნა, ფეხის ხის პროთეზი, ხის ქოში, საბო, თხოფეხები, ჭაობში სავალი გრძელი ჯოხი, რომელსაც ფეხის დასადგმელი აქვს მიჭედებული“. სიტყვა ნაწარმოებია **ბოხ-** „ბრახუნა“ ზმნური ძირისაგან. **ო-** ქართული დანიშნულების **სა-** პრეფიქსის ფარდი უნდა იყოს.

ლაზ. **ფოთინ-ი** „ფოთინი“, „ფეხსაცმელი“ (შდრ. ფრანგ. bottin);

ლაზ. **თხელამურე** „თოვლზე სასიარულო თხილამური“, დასტურდება მეგრულშიც, შდრ. ქართ. **თხილამური-ი**.

ლაზ. **პაპუწ-ი** „სახლში ფეხზე ჩასაცმელი, რომელსაც უკანა მხარე არა აქვს, ფლოსტი“, „ჩუსტი“ (შდრ. თურქ.-სპარს. pabuc).

მეგრ.-ლაზ. **წულა** || **წულაზი** „იგივე მეგრ. კანიშე ჩაფლა“, „მაღალყელიანი, ქუსლიანი ფეხსაცმელი“. **წულაზ-ი** „ძირიანი ტყავის ფეხსაცმელი. შდრ. აჭარ. **წულა** „უქუსლო ფეხსაცმელი“. **წულა** ს.-ქ. ძირია. მეგრ. **წულა** „უყელო ან დაბალყელიანი ფეხსაცმელი“, ჭან. **წულა** „ჩაფულა, ფეხსაცმელი“. ქართ. **წალა** „მაღალყელიანი, ქუსლიანი ფეხსაცმელი“, სვან. {**წად**}, **წად-არ-ალ** „წულები“ ფორმებისთვის მ. ჩუხუა ადადგენს ს.-ქართვ. ***წად-ა** „ჩასაცმელი, ფეხსაცმელი“ → ქართ. **წად-ა**, ზან. **წულ-ა** ← ***წოდ-ა**, სვან. **წად-არ-ა**.

ფეხსამოსის ჯგუფში, ფეხსაცმლის გარდა, განხილულია: წინდები, ფეხზე შემოსახვევი ქსოვილები.

მეგრ. **თათმანი** „წინდა“. ის შეიძლება იყოს სხვადასხვა სახის: **კუნტა თათმანი** „მოკლე წინდა“, **გირძე თათმანი** „გრძელი წინდა“, მეგრ. **აჟურნი-თათმანი** „ზიგზაგებიანი ჩულქი“; **ბრეზ-რაზმერაში-თათმანი** „წელვადი წინდა, მოკლე ან გრძელი“; **გოღგმილ-თათმანი** „წინდა (მოკლე ან გრძელი), რომელსაც უკან სიგრძეზე ნაკერი გასდევს“.

ლაზ. **კუჩხემ მოტკუში** „პაჭანაკი“, ზედმიწ. „ფეხზე შემოსარტყმელი“.

ლაზ. **ნასკი** < ქართ. < რუს. „წინდა“. ეს სიტყვა ამ ფორმით მეგრულშიც დასტურდება.

III ქვეთავი. თავსაბურავი

თავსაბურავი სამოსლის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილია. ამ სემანტიკურ ჯგუფში გაერთიანებულია: თავსაფარი, ქუდი, ნებისმიერი სახის მოსახვევი. შეიძლება გამოიყოს ზოგადი სახელწოდებები და სახეობები. სტრუქტურული თვალსაზრისით, გვაქვს: მარტივი, ნაწარმოები, რთული, კერძოდ, ერთ-, ორ-, სამკომპონენტიანი ერთეულები ან შესიტყვებანი.

1) თავსაბურავის აღმნიშვნელი ზოგადი სახელწოდებები

მეგრ. **გიორთუმალარი** (გი-ო-რთ-უმ-ალ-არ-ი) || **დუდიში-გიორთუმალარი** „თავსაბურავი“ (ნებისმიერი სახის) || **დუდიში-გიორთუმალარი**, ზედმიწ. „თავის დასაფარებელი, დასახური“.

ლაზ. **მთვალუ** (მო-თვალ-უ) || **მთუმალე** (მო-თუმ-ალ-ე) || **მთვალუში** (მო-თვალ-უ-ში-ი) || **თი-მთვალუში** (თი-მო-თვალ-უ-ში-ი) || **მთუმუში** (მო-თუმ-უ-ში-ი) || **თიში გართუმალე** (გო-თუმ-ალ-ე) || **თი-მთვალონი** (თი-მო-თვალ-ონ-ი) „თავსაბურავი“.

2) თავსაბურავის სახეობები

1) **თავსაფარი**. ის სახეობების მიხედვით მრავალფეროვანია. ფორმის მიხედვით შეიძლება იყოს: სამკუთხა, ოთხკუთხა, პატარა, გრძელი; დანიშნულების მიხედვით: საპატარძლო, სამგლოვიარო, ყელზე მოსახვევი; ხარისხის მიხედვით: უბრალო, ძვირფასი; წარმოების მიხედვით: ნაქსოვი, შეკერილი; მასალად შეიძლება იყოს გამოყენებული: ჩითი, აბრეშუმი, ატლასი, შალი და სხვ.

მეგრ. **ქიცა** „ელჩაქი“; „მანდილი“; „თხელი თავსაკრავი; ქალების თავსაბურავი, თხლად ნაქსოვი“.

მეგრ. **ცახორც**-ი || **ცახოც**-ი „ქალის თავსაფარი“ → ქართ. **ციცახორც**-ი „თავსაფარი“ (ქვ. იმერ.) (ო. კახაძე). შდრ. აჭარ. **ცახორც**-ი „თავსაფარი“. გურ. **უსკუდარის ცახორცი** „თაღის ფერის მსუბუქი თავსაფარი“.

ლაზ. **თიეწადმალე** „თავსაფარი“. ის ნაწარმოები სიტყვა ჩანს.

ლაზ. **დაზმა** „თავსაფარი“ (შდრ. თურქ. **yazma** „დოღბანდი“). თავსაფარი დანიშნულების მიხედვით შეიძლება იყოს:

საქორწილო: მეგრ.-ლაზ. **ფატა** „ფატა“ – პატარძლის თავსაბურავი.

ლაზ. **დუად**-ი – ნოღამისაში მოთუმაღლე „პატარძლის თავსაბურავი“. შდრ. აჭარ. **დვად**-ი ← თურქ. **duvak** „სადედოფლო შარფი“;

სამგლოვიარო: მეგრ. **ჩხინხველ**-ი ქიცა „შემოუქობავი თავსაფარი“.

ლაზ. **მგააშ მოთვალუშ**-ი „სამგლოვიარო“, ზედმიწ. „ტირილის თავსაფარი“.

2) ქუდი და მისი სახეები

ქუდი ზოგად ტერმინად გვხვდება მეგრულ-ლაზურში. მეგრ. **ქუდი**-ი „ქუდი“. ის შეიძლება ქართულიდან იყოს შესული, ხოლო ქართ. **ქუდი**-ი ← ოსურ. **xudll xodæ** ← ძვ სპარს. **xauda** (მ. ანდრონიკაშვილი). შეიძლება იყოს სხვადასხვა სახის: **ბოხოხ**-ი, **ბოხოხია** „ბოხოხი, ცხერის ტყავის ქუდი“. **ბუხარიშ**-ი **ქუდი**-ი. შდრ. ქართ. **ბუხრის ქუდი**-ი „კრაველის ქუდი“; **შონურ**-ი **ქუდი**-ი „ხვანური ქუდი“. ლაზურშიც დასტურდება **ქუდი**-ი და **ბოხოხ**-ი **ქუდი**-ი.

ლაზ. **პაპახ**-ი || **ფაფახ**-ი „ქუდი“, შდრ. ქართ. **ფაფახ**-ი ← თურქ. **papak** „ბეწვიანი ტყავის ქუდი“ (დ. კობიძე).

განხილულია სხვადასხვა დანიშნულების ქუდი. ამ ჯგუფში შემავალი ლექსიკა შედარებით მცირეა: მეგრ. **საჩხანო ქუდი** „მზის ქუდი“, ლაზ. **მჟუაში** || **მჟორა**-ში(ი) **ქუდი** "id".

IV ქვეთავი. სამოსლის შემადგენელი ნაწილები

ამ ქვეთავში განხილულია ტანისამოსის, ფეხსაცმლის, ფეხსამოსის, თავსაბურავის შესაკრავები, სარტყლები, სამკაულები, მოსართავები და სხვა ატრიბუტები. თითოეული მათგანი გაერთიანდა პარაგრაფებში.

§ 1. ტანისამოსის ნაწილები

მეგრ. **ოჿალე** || **ოჿალეში** „საყელო“. **ოჿალე** წარმოქმნილი სიტყვაა, ნაწარმოებია **ჳალ-** ძირისაგან **ო-** -ე დანიშნულების პრეფიქს-სუფიქსით, პარალელური ფორმა **ოჿალეში** (ოჿალ-ე-ში) ნა-ნათესაობითარი სახელია. ამავე ძირისაგან ნაწარმოები სიტყვა გვაქვს ლაზურში: **ოჿალე** || **ჿალიში** „საყელო“. მოცემული ძირი საერთოქართველურ ფუძედ არის მიჩნეული, შდრ. ქართ. **სა-ყელ-ო** : სვან. **მგ-ყლ-**ი "id". (პ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე).

მეგრ. **ბედან-**ი „ჩოხის შემადგენელი ნაწილი“. ვფიქრობთ, ის შეიძლება სტრუქტურულ-სემანტიკური შესატყვისი იყოს ძვ. ქართ. **ბადენ-**ისა. „ტილოს პერანგი“.

ლაზ. **ბობ-**ი „საცვლის უბე“. ის შეიძლება შესატყვისი იყოს ქართ. (ქართლ.-კახ.) **ბაბლ-**ისა „შარვლის უბის შიდა ნაწილი“.

§ 2. ფეხსაცმლის ნაწილები

მეგრ. **ქურ-**ი, ლაზ. **ქუი** „ქუსლი“;

მეგრ. **ჩაფლაში ნინა** „ფეხსაცმლის ენა“, ლაზ. **ფოთინიში ნენა**.

§ 3. სამოსლის შესაკრავები

მეგრ. **ორტყაფუ**, ლაზ. **გოტყაფუ** || **გოტყალე** || **ოტყაფუ** || **ოტყაფუ** || **ორტაფუ**. ეს ფორმები ქართ. **სარტყელ-** ფორმის შესატყვისია.

ლაზ. **შიბ-**ი „სარტყელი“. სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს ფუძე მიიჩნევა ს.ქართველურად: ჭან. **შიბ-**ი „ზონარი“, ქართ. **სიბა** „სარტყლის ადგილი. სასარტყლე“, სვან. **შიბ** (ზს., ლნტ.) „ხვანჯარი“ (მ. ჩუხუა), შდრ. თუშ. **შიბჰ 1)** „ვერცხლის ძეწკვი“; **2)** „გვირისტული ნაკერი“ (გ. ცოცანიძე).

§ 4. მოსართავები

მოცემულ ჯგუფში გაერთიანებულია: ბეჭედი, მძივი, სამაჯური და სხვადასხვა სახის სამკაული, სამოსლის მოსართავები, სამაგრები:

მეგრ. **გასანწყო** (გა-სა-ნწყო) || **მოსანწყო** (მო-სა-ნწყო) „გასაწყობი, მოსართავი ნებისმიერი სახისა“. მოცემული ფუძე წარმოქმნილია, ნაწარმოებია **ნწყუალა** (ნწყუ-ალ-ა) „მოწყობა“ ზმნისაგან **სა-ო** დანიშნულების აფიქსებით. **გა-** და **მო-** ზმნისწინებია. შდრ. ლაზ. **მოწყვინუ** (მო-წყვ-ინ-უ).

მეგრ. **მარწკინდ-ი** „ბეჭედი; მბრწყინავი, ბრჭყევიალა; საწინდარი; ციცინათელა“, რომელიც დაკავშირებულია ლაზ. **მაწკინდ-ი** || **მაწინდ-ი** „ბეჭედი. და სვან. **მესკად** „ბეჭედი“. საერთოქართველურ ფუძედ აღდგენილია ***მეწკად** (ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე).

მეგრ. **სამაჯური-ი** „სამაჯური“, რომელიც ქართულიდან არის შეთვისებული. ამ მნიშვნელობით ლაზურში გვხვდება **გოდვალონი** (გო-დვ-ალ-ონ-ი) „სამაჯური“. ხეში გოდვალონი „სამაჯური (ხელზე შემოსადები)“. წარმოქმნილი სახელია, ნაწამოებია **გოდვალუ** „შემოვლება“ ზმნისაგან -ონ სუფიქსის მეშვეობით.

V ქვეთავი. სამოსელი ფორმისა და რაგვარობის მიხედვით

მოცემულ ქვეთავში დაჯგუფდა სამოსელი ფორმისა და რაგვარობის მიხედვით. ამ ჯგუფში შემავალი სახელები სტრუქტურულად არის: მარტივი და რთული, გვაქვს შესიტყვებებიც.

მეგრ. **ელახუჭილ-ი** (ე-ლა-ხუჭ-ილ-ი) || **მოსხუჭილ-ი** (მო-ხუჭ-ილ-ი) „მონაოჭებული კაბა“. ნაწარმოებია მეგრ. **ხუჭ-** (ხუჭ-უა) ზმნისაგან.

მეგრ. **ძონძი-ი** „ძონძი; ძალიან ძველი, დაფლეთილი ტანისამოსი; ჩვარი“. შდრ. **ძონძი-ი** „არს ყო(ვ)ელივე სამოსელთაგან ძველი და ნაგლეჯი“ (საბა).

მეგრ. **გოფრე** || **გოფრე კაბა**. შდრ. ქართ. **გოფრე** (ფრანგ. gauffré) 1. ერთმანეთზე მიწყობილნაკეცებიანი ქსოვილი. 2. ასეთი ქსოვილის ქვედა კაბა (ქველი II).

ამ ჯგუფის მასალა ლაზურშიც მრავალფეროვანია.

ლაზ. **დორკი** (ათინ.) || **დორკიში** „ერთი ფერის, არაჭრელი (სამოსი)“.

ლაზ. **მეჭიტერ-ი** „დაპლესილი“. **მეჭიტერ-ი ფორჩა** „დაპლესილი კაბა“.

ლაზ. **ტუცა დოლოქუნუ** „თბილი ტანსაცმელი“, შდრ. მეგრ. **ტუც-** (ტუც-უა) „ტრუსვა, ფუფქვა“, შდრ. მეგრ. **ტიბუ მუკაქუნალი** "id".

ლაზ. **ფეშელონ-ი** || **ფეშერონ-ი ფორჩა** „ნაჭრებიანი კაბა“. **ფეშერონ-ი ფორჩა** „ნაჭრებიანი კაბა“.

VI ქვეთავი. სამოსლის მასალა

ამ ქვეთავში განვიხილეთ სამოსლის მასალა. სამოსლის მასალად გამოიყენებოდა: ძაფი, ქსოვილი, ტყავი, მცენარე, მატყლი, რეზინი. სტრუქტურულად გვაქვს: მარტივი, რთული სახელები და შესიტყვებები. წარმომავლობის მხრივ, საკუთრივ მერსულ-ლაზური, საერთოქართველური და ნასესხები ლექსიკა.

1) ძაფი

ძაფის აღმნიშვნელი ლექსიკა მეგრულ-ლაზურში მრავალფეროვანია. გამოიყოფა ზოგადი ტერმინები და კონკრეტული სახელწოდებანი.

ზოგადი მნიშვნელობისაა: მეგრ. **ძაფი** || **ძაფეფი** „ძაფ(ები), ძაფეულობა“.

ძაფი გვხვდება რთული სიტყვის შემადგენელ ნაწილად: მეგრ. **ლანდძაფი**-ი „ერთი ამოხვევა, ლანდად ამოხვეული ძაფი“;

ძაფი გვხვდება შესიტყვებებში: მეგრ. **ართხე ძაფი**-ი „ერთ ხელად ამოდებული ძაფი“; მეგრ. **ბამბეშ ძაფი**-ი „ბამბის ნართი“;

მეგრ. **განჭიშ ძაფი**-ი „აბრეშუმის ძაფი“ და სხვა.

ლაზურში ძაფის აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინებია: **ნოკეფე** || **ნენკეფი** || **ნენკეფე** || **ნოკეფი** || **ნონჭეფი** (არტ.) || **ნოჭეფი** (ათინ.) „ძაფი“.

ლაზურში ძაფის სახეებია:

ლაზ. **თხვერი** „ძაფი“. ის წარმოების მხრივ მიმდებარა, მიღებულია **ოთხუ** „დართვა“ ზმნისაგან.

ლაზ. **მაკა** || **მაკაა** || **მაკარა** || **მაკადა** „კოჭის ძაფი“. ნასესხებია თურქულიდან (შდრ. თურქ. makara).

ნოკეფე გვხვდება შესიტყვებაშიც: ლაზ. **მონტკოში ნოკეფე** „მატლის ძაფი“.

2) ქსოვილი

ქსოვილის აღმნიშვნელ ზოგად ტერმინად მეგრულში შეიძლება მივიჩნიოთ: ა) **ნოჭკერი**-ი „ქსოვილის ნაჭერი“, ბ) **მატერია** „ქსოვილი“. შდრ. ქართ. **მატერია** საუბრ. „ქსოვილი“ (ლათ. **materia**) (ქეგლი V).

გვხვდება აბრეშუმის სხვადასხვა სახე: მეგრ. **აბრეშუმი** || **არეშუმი** || **ა(ვ)რეშუმი** „აბრეშუმი“; მეგრ. **გლასი** „აბრეშუმის სქელი, მტკიცე ქსოვილი“; მეგრ. **გოგჯრა** „აბრეშუმის შავი, უსახო ქსოვილი“.

ქსოვილები საკრალური მნიშვნელობითაც გამოიყენებოდა: მეგრ. **ობარბალე ჩინთი** „წმინდა ბარბალესათვის შესაწირი ქსოვილი, ფერადი, უპირატესად წითელი და თეთრი ორ არშინამდე ზომის ჩითის ნაჭრები ან საალაბო თავსაფრები, რომელთაც ტოვებდნენ საკრალური, წმინდა ხეების ტოტებზე ან მიჰქონდათ სალოცავში, სადაც ეკლესიის მსახურები **საფორებად** „დაფარნებად“ იყენებდნენ“ (ა. ქობალია).

ლაზურში ქსოვილის აღმნიშვნელ ზოგად ტერმინად დასტურდება **ფარჩა** „ნაჭერი“.

ლაზურში გვხვდება ქსოვილის სხვადასხვა სახე:

ლაზ. **ანტლასი**-ი || **ატლასი**-ი „ატლასი“. შდრ. ქართ. **ატლასი**-ი „ნაქსოვი, ლარი“ (საბა); „აბრეშუმის პრიალა ქსოვილი“ (ქველი I). მ. კობერიძე მას არაბულ ნასესხობად განიხილავს. დასტურდება მეგრულშიც: **ატლასი**-ი || **ანტლასი**-ი || **ატლასი**-ი „ატლასი“.

ლაზ. **კატიფე** „ხავერდი“. არაბული წარმოშობის სიტყვაა, რომელიც ნასესხებია თურქულიდან. შდრ. (არაბ.-თურქ. kadife) (ა. თანდილავა). გამსესხებელი ენის **დ** ფონემა ლაზურში **კ**-სთან მეზობლობაში გამკვეთრებულია და გადასულია **ტ**-ში.

3) ტყავი

ტყავისგან იკერებოდა: ტანისამოსი, ფეხსამოსი, თავსაბურავი. მეგრულ-ლაზურში ტყავის აღმნიშვნელად გვხვდება სხვადასხვა ტერმინი:

მეგრ. **კანი**-ი „ტყავი, კანი“, რომელიც ფეხსაცმლის შესაკერად გამოიყენებოდა. ამ ძირისგან არის ნაწარმოები მეგრ. **საკანჩაფლო** „საქალამნე“.

მეგრ. **ტყეზი**-ი „ტყავი“. ლაზ. **ტკეზი**-ი || **ტეზი**-ი || **კეზი**-ი „კანი, ტყავი“. ეს ფუძეები საერთოქართველურად მიიჩნევა. სამეცნიერო ლიტერატურაში: ქართ. **ტყავი**-ი: ზან. **ტყეზი**-ი || **ტყავი**-ი || **ტკეზი**-ი „ტყავი“ (თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი; მ. ჩუხუა).

მეგრ. **შიგრინი**-ი „ძვირფასი ტყავი (საგრენიდან); ძვირფასი სამოსელი საზოგადოდ“, შდრ. **შიგრინი დო ბუდუსუა** „ძვირფასი ტყავი და ქსოვილი; ძვირფასი სამოსელი (საზოგ.)“.

ლაზ. **გაონი** (თურქ. gön) „ტყავი“ (ა. თანდილავა).

ლაზ. **ფოსტი**-ი || **ფოსთი**-ი (სპარს.-თურქ. post) „ტყავი (ცხვრისა გაუკრეჭავი)“ (ა. თანდილავა). ლაზურში თურქულის გზით უნდა იყოს შეთვისებული.

4) მცენარე

სამოსლის მასალად გამოიყენებოდა სხვადასხვა სახის მცენარე, კერძოდ:

მეგრ. **ბამბე** „ბამბა“. ლაზ. **ბამბუ** „ბამბა“. შდრ. ქართ. **ბამბა**. გ. აბაევი ქართ. ბამბას უდარებს ოსური ენის სათანადო ფორმას და მიაჩნია სპარსულ ნასესხობად: ქართ. **ბამბა** ← სპარს. **pambah** || ოს. **bæmbæg** || **bæmpæg** „ბამბა“. ბამბის აღმნიშვნელი სხვა სიტყვაც დასტურდება ლაზურში, შდრ. ლაზ. **ფამბუ**-

დი „ბამბა“ (თურქ. pamuk). ლაზურში გაჩენილია **ბ**, თურქულის ბოლოკიდური **ქ** გადმოსულია **დ**-თი ხმოვნის დართვის შედეგად.

მეგრ. **კიფი** || **კფი**-ი „კანაფი; უხეში, მაგარი რამ საზოგადოდ“. ივ. ჯავახიშვილის აზრით, ქართ. **კანაფი**-ი ← ბერძნ. **kanna-bis**. ვ. თოფურია ქართ. **კანაფს** უკავშირებს სვან. **ქან**, **ქნჴჴრ** „კანაფის თესლის გულიანი პური“. ლაზურშიც გვაქვს ეს ფუძე: შდრ. ლაზ. **კეფი** „კანაფი“. ათინურ-არტაშენულში დასტურდება მისი აფრიკატიზებული ფორმა: **ჭეფრ-ი**. ჩვენი დაკვირვებით, ზან. **კფი**-ი || **კიფი**-ი და ქართ. **კანაფი**-ი სხვადასხვა წარმომავლობის ძირებიან.

მეგრ. **სუ** || **ფსუ** „სელი“. ფორჩას აკეთებდნენ **სუ**-საგან „სელისაგან“. **სელი** ქართული სიტყვა უნდა იყოს – ქართ. **სელ** : მეგრ. **სუ** || **ფსუ** „კანაფი“ ლაზ. **სულერ(ი)**-ი (სულ-ერ-ი) "id". (პ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე).

5) მატყლი

სამოსლის მასალად საკმაოდ გავრცელებული იყო მატყლი. მისი აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინი მეგრულ-ლაზურში არის **მონტყორი**-ი (მეგრ.), **მონტკო(რ)**-ი (ლაზ.), რომელიც ქართველური ფუძეა.

გამოიყოფა მატყლის სხვადასხვა სახე: მეგრ. **ბეჭვა მონტყორი** „ბეწვა მატყლი“; მეგრ. **ბუთა** „გაზაფხულზე განაკრეჭი, პირველი გაკრეჭის მატყლი“, მისგან ნაწარმოები ჩანს: **ნაბუთუ მონტყორი** „გაზაფხულზე გაკრეჭილი მატყლი“ (← *ნა-ბუთ-უ – წინავითარების სახელია **ნა-** -**უ** პრეფიქს-სუფიქსით ნაწარმოები). შდრ. აფხ. **აბთა** (პ. ჭარაია). ხევსურულში გვხვდება: **ბუთუთი**-ი „ხშირმატყლიანის ეპითეტი“ (ა. ჭინჭარაული).

მეგრ. **კვარკვაშა მონტყორი**-ი „დახვეული მატყლი“. მ. ჩუხუა **კვარკვაშა**-ს საერთოქართველურად განიხილავს: ს. ქართვ. ***კუირს-(ლ)** „ქულა (მატყლისა)“ → ქართ. **კვირსლ**-ი, ზან. **კვარკვაშა** ← **კუირშ-კუირშა**, სვან. **კუნკჴს** ← **კუირ-კუეშა** ← ***კუირშ-კუირშა**. ვვარაუდობთ, რომ **კვარკვაშა** ნაწარმოები უნდა იყოს მეგრ. **კვარკვაშა** „დახვევა“ ზმნისაგან.

ლაზურში, ზემოხსენებული ქართველური ფუძის გარდა, ამ მნიშვნელობით გვხვდება თურქული ნასესხობანი: ლაზ. **დაფადი** „მატყლი“ (თურქ. yapak), ლაზ. **ფუნი** „მატყლი“ (თურქ. yün).

თავი II

სამოსლის ჩაცმასთან და გახდასთან დაკავშირებული სიტყვები

სამოსლის ჩაცმისა და გახდის სემანტიკურ ჯგუფში გაანალიზებულია ტანისამოსის და ფეხსამოსის ჩაცმა-გახდის, თავსაბურავის, – ქუდის, თავსაფრის დახურვისა და მოხდის, შესაკრავების შეკვრა-შეხსნისა და სამკაულებით შემკობის აღნიშვნელი სიტყვები. გამოიკვეთა ტანისამოსის ჩაცმის ნიუანსები – ზოგადად, ჩაცმა, მორგება, ჩაზომება, მოხდენილობა. ჩაცმის მანერა დამოკიდებულია სამოსლის ფორმაზე, ხარისხზე. ამდენად, ამ თვალსაზრისით, მოცემულ ჯგუფში შემავალი სახელები მეტად საინტერესოა. ხშირად გამოიყენება ერთი და იგივე ძირი სხვადასხვა თემატურ ჯგუფში, რაც, ძირითადად, მეგრულ-ლაზურის ზმნისწინთა სიმრავლით არის განპირობებული. სტატისტიკურად ამ სემანტიკურ ჯგუფში შემავალი ლექსიკური ერთეულები ლაზურში, ჩვენი მასალის მიხედვით, მწირია.

1) ტანისამოსის ჩაცმა

ტანისამოსის ჩაცმის აღმნიშვნელ ზოგად ტერმინად მეგრულ-ლაზურში გვაქვს **ქუნ-** ძირისგან ნაწარმოები სიტყვები:

მეგრ. (მუკო)ქუნა (მუკო-ქუნ-ა) „ჩაცმა, დაბურვა, შეფუთვა“. გამოიყოფა **ქუნ-** საერთოქართველური ძირი. მისი წარმომავლობის შესახებ იხ. აქვე მეგრ. მიკოქვენჯ-ი. **მიკიქუნანს** „იცვამს“. ამ ძირისგან არის ნაწარმოები **მოქუნა** (მო-ქუნ-ა) || **გინოქუნა** (გინო-ქუნა) „მოსხმა, მოცმა“. **გოქუნა** „შემოხურვა, შემობურვა (გაა-ქუნს „შემოხვეული აქვს“)“. შდრ. ლაზ. **დოლოქუნუ** (დოლო-ქუნ-უ) „ჩაცმა (ტანზე)“, რომელიც „ჩასაცემლსაც“ ნიშნავს. მან **დოლოქუნა** „ვიცვამ (ტანზე)“. ეშო **დოლოქუნს**, მეთუ ვარ აძირენ „ისე აცვია, რომ არაფერი არ უჩანს“ || **დოლოქუნაფა** (დოლო-ქუნ-აფ-ა) „ჩაცმა“. **ქოდოლოქუნი** ჭორკაფე „ჩაიცვი ტანისამოსი (კაბები), შდრ. **დოლოქუნერი**-ი „ჩაცმული“.

გარდა ზოგადისა, ჩაცმის მნიშვნელობით გვხვდება სხვა სიტყვებიც, რომლებიც უფრო აკონკრეტებენ ჩაცმის მანერას:

მეგრ. **გინოფახუა** (გინო-ფახ-უა) „წამოკოსება“. ნაბადი გინოფახუდეს „ნაბადი ჰქონდათ წამოკიდებული (წამოკოსებული)“. შდრ. **ფახ-** (ფახ-უა) „ფახვა მატყლისა“.

მეგრ. **გოჯვანჯუა** (გო-ჯვანჯ-უა) „შეფუთვა, გახვევა“. სიტყვა აღნიშნულ შინაარსს გამოხატავს ზოგადად, იგულისხმება ნებისმიერი საგნის შეფუთვა ან გახვევა. მაგრამ ის ბევრი სამოსლის ერთად ან უშნოდ ჩაცმასაც ნიშნავს: ირფელი ართო ქიმჯიჯვანჯუ „ყველაფერი ერთად ჩაიცვა, შეიფუთა, შემოიხვია.

მეგრ. **გორინაფა** (გო-რინ-აფ-ა) „ტანზე მოყვანა, მორგება (ჩოხისა)“. **გორინელ-ი** „ტანს მომღგარი (ჩოხა)“. ზედმიწ. ნიშნავს: „გარშემო ყოფნა“. პირიანი ფორმაც ეწარმოება მას: **გა(ა)-რ-ე** – კაბა გარე „კაბა მომღგარი აქვს“, ზედმიწ. „გარშემო არის“. ამ ფორმაში **გა-** ზმნისწინია, **რე** კი – „არის“ ზმნა.

მეგრ. **დოდონძუა** (დო-ძონძ-უა) „დადონძევა, დახუნძევა; ძაძე-ბით შესუდრვა“; ძონძებში გახვევა. ძონძ- ძირიდან არის ნაწარმოები **დოდონძილ-ი** „ძაძებით შესუდრული, ძონძებში გახვეული“, შდრ. **ძონძ-ი** „ძონძი, დაძონძილი, ზონზროხა“. შესაძლოა, ის ნაზმნარი სახელია. შდრ. ქართ. **ძონძ-ი** „ძეკელი, დაფლეთილი ტანისამოსი“.

მეგრ. **მუკორსხიპუა** || **მიკორსხიპუა** || **მკორსხიპუა** (მუკო-რსხიპ-უა || მიკო-რსხიპ-უა || მკო-რსხიპ-უა) „ვიწრო ან შემოტკეცილი ტანისამოსის ჩაცმა“. გამოიყოფა **რსხიპ-** (რსხიპ-უა) ძირი „შემოსხეპა, შემოტკეცვა, განსხირპვა, გაჭიმვა“. მიკორსხიპანს „ვიწრო ტანისამოსს ძლივს იცვამს ისე, რომ შემოსხეპილი აქვს“. შესაბამისად, **მორსხიპილ-ი** კაბა „შემოსხეპილი, შემოტკეცილი კაბა“. ვიწრო ან შემოტკეცილი შარვლის ჩაცმასაც ნიშნავს – მირსხიპანს „ვიწრო ან შემოტკეცილ შარვალს იცვამს“. შესაბამისად, **მორსხიპილ-ი შარვალი** „შემოსხეპილი, შემოტკეცილი შარვალი“. სამეცნიერო ლიტერატურაში საანალიზო ფუძის ამგვარი დაკავშირება არსებობს: ქართ. **სხერპ-** || **სხირპ-** (განსხირპ-ვა) „გაკვრა“ : მეგრ. **რსხიპ-** (გო-რსხიპ-უა) „გაკვრა; მოჭერა“; ი-რსხიპ-უნ-ს „უჭერს“ < ***სხირპ-**, : სვან. **ცხეპ-** || **ცხიპ-** (ხ-ა-ცხიპ „არტყია“, ხ-ე-ცხიპ-ი „შემოერთყმის, ერთყმება“; ხ-ე-ცხეპ-ი (ლნტ.) < * **სხეპ-** (ა. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე).

მეგრ. **მოდვალა** (მო-დვ-ალა) „ჩაცმა“. გამოიყოფა **დვ-** (დვ-ალა) „დება“ ზმნური ძირი. მარტვილურში ეს ფორმა ტანისამოსის ჩაცმასაც ნიშნავს და ფეხსამოსისაც. მაგ. კაბას მიღვანს „კაბას იცვამს“, კუნჩიშა მიღვანს „ფეხზე იცვამს“, სხვა ქვესიტემებში ის მხოლოდ ფეხზე ჩაცმას აღნიშნავს. მეგრულში შარვლის ჩაცმა და ფეხსაცმლის ჩაცმა ერთი და იმავე სიტყვით გადმოიცემა. მაგ: მეგრ. **შალვარს მიღვანს** „შარვალს ჩაიცვამს“ – **ჩაფულანს მიღვანს** „ფეხსაცმელს ჩაიცვამს“.

მეგრ. **მოკვართხუა** (მო-კვართხ-უა) „გამოკვალთვა, გამო-
წკება“. ეს ფუძე შეიცავს **კვართხ-** ძირს. შდრ. ქართ. **მოკვალ-
თულ-ი** (მო-კვალთ-ულ-ი) – ტანზე ლამაზად გასწორებული, კოხ-
ტად მომდგარი, მჭიდროდ მომდგარი (ტანსაცმელი).

მეგრ. **მორსუა** (მორს-უა) || **მოსუა** (მოს-უა) „შემოსვა, და-
ფარვა“. გამოიყოფა **მორს-** || **მოს-** ძირი. **იმორსუ** „იმოსება“.
გვაქვს მისგან ნაწარმოები ფორმები: **მორს-ილ-ი** | **დო-მორს-ილ-ი** | **გო-მორს-ილ-ი** „შემოსილი“, „დაფარული“. ამ ძირის შემცველი
სიტყვა დასტურდება ლაზურშიც: **მოსვეი** (მოს-ვეი) „ჩაცმული,
კარგად გამოწყობილი“. მეგრ.-ლაზ. **მორს-** || **მოს-** ქართ. **მოს-**
(მოს-ვა) და სვან. **მსჷ** < **მოს-** ძირების შესატყვისად მიგვანჩია
და ვერ გაეიზიარებთ მ. ანდრონიკაშვილის შეხედულებას ქართ.
მოს- ძირის ირანული წარმომავლობის შესახებ.

ჩაცმის მანერის აღმნიშვნელი ლექსემები გვაქვს ლაზურ-
შიც, ოღონდ, მეგრულთან შედარებით, ცოტაა.

ლაზ. **გოთვალუ** || **გოთუმუ** || **გოთუმალუ** (გო-თვა-ლ-უ, გო-
თ-უმ-უ, გო-თუმ-ალ-უ) „შემოხვევა, შემოფარვა“. შდრ. **გოთუმა-
ლაფა** (გო-თ-უმ-ალ-აფ-ა) „ირგვლივ მოფარება“.

ლაზ. **გორჩუ** (გო-რჩ-უ) „შემოფარება, შემოხვევა“. შდრ.
მეგრ. **გორჩაფა** (გო-რჩ-აფ-ა) „დაგება, დაფენა“.

ლაზ. **დოლოდრაწუ** (დოლო-დრაწ-უ) „მიტმასნვა ტანსაც-
მლის და ჩადრმავების გაჩენა“.

ლაზ. **მეზიმუ** (მე-ზიმ-უ) „მოზმანება“. მან **მეიზიმუფ** „ვიზო-
მებ“. იხ. მეგრ. **მეზიმაფა** (მე-ზიმ-აფ-ა) „მოზომება“, „მოზმანება“.

ლაზ. **მოწყვინუ** || **მოწკვინუ** (მო-წყვ-ინ-უ || მო-წკვ-ინ-უ)
„გამოწყობა“.

2) თავსაბურავის დახურვა

თავსაბურავის დაფარების, დახურვის აღმნიშვნელი ზოგა-
დი ტერმინი არის მეგრ. **გერთუმალა** (გე-რთ-უმ-ალ-ა) || **გეთუმა-
ლა** (გე-თუმ-ალ-ა) „დახურვა, დაბურვა (თავისა)“. გამოიყოფა და-
ხურვის, დაბურვის აღმნიშვნელი **რთ-** ძირი. გირთვანს „იხუ-
რავს“. ამ ძირის შემცველი სიტყვა გვაქვს ლაზურში, შდრ. ლაზ.
მითვალუ || **მითუმუ** (მო-თვა-ლ-უ || მო-თ-უმ-უ).

გარდა ზოგადისა, გამოიყოფა დაბურვის მანერის აღმნიშ-
ვნელი ტერმინები: მეგრ. **გებარტყაფა** (გე-ბარტყ-აფ-ა) „რბილი,
ფაფუკი თავსაბურავის დახურვა, დაფარება“. გამოიყოფა **ბარტყ-
ზმნური** ძირი. შდრ. **ბარტყუა** „ბერტყვა, ფერთხვა, რბილად გა-
რტყმა; **დააბარტყუ** „რბილად დაეცა“; **ქული გიობარტყე** „რბილი,
ფაფუკი ქული ახურავს“.

მეგრ. **გეკვაკვაფა** (გე-კვაკე-აფ-ა) „კოხტად ან კოხტა, პატარა თავსაბურავის დაბურვა“. გიკვაკუანს „კოხტა თავსაბურავს ან თავსაბურავს კოხტად იბურავს“. გამოიყოფა **კვაკვა-** ძირი, რომელიც გაორკეცებულია, შდრ. მეგრ. **კვაკვა** „კოხტა, ლამაზი“.

მეგრ. **გეფეყეფა** (გე-ფეყე-აფ-ა) „მსუბუქი, ბეწვიანი თავსაბურავის, უფრო მეტად ქუდის დახურვა“. **ფეყე-** არის ზმნური ძირი. შდრ. **ფეყინი-** (ფეყე-ინი) || **ფეყინი-** (ფეყე-ინი) || **ფეყუა** (ფეყუ-ა) „მზატედ (ფეყეედ) გდება, ჯდომა, ვარდნა“. **გიოფეყუ** „მსუბუქი, ბეწვიანი თავსაბურავი ახურავს (მზატედ)“, შდრ. იმერ. **ფეყეე** „ზომაზე დიდი ტანისამოსი“ (ი. ჭყონია).

ლაზურშიც, მეგრულის მსგავსად, გვაქვს ამ სემანტიკის გამომხატველი კონკრეტული ლექსემები:

ლაზ. **გოკირუ** || **გოკიუ** (გო-კი(რ)-უ) „შემოკვრა, შემოხვევა“. ყალის კასინკა გოკორს „ყელზე კასინკა აქვს შემოხვეული“. ამავე ქართველური **კორ-** || **კირ-** ძირისგან არის ნაწარმოები აღნიშნული სემანტიკის შემცველი არაერთი ლექსიკური ერთეული: **გოლაკიუ** (გოლა-კი-უ) || **თის გოლაკიუ** „წაკვრა“. **ელაკირუ** (ელა-კირ-უ) „შემოხვევა“ || **მელაკორუ** || **მილაკორუ** || **მილაკორაფა** (მელა-კორ-უ || მილა-კორ-უ || მილა-კორ-აფ-ა) „შეხვევა, გახვევა“. **მეჟაკიუ** (მეჟა-კი-უ) „წაკვრა“ || **თი მეჟაკიუ** „თავზე წაკვრა“. სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს ძირი მიჩნეულია ს.ქართვ. **კარ-** || **კრ-** ძირის შესატყვისად: ქართ. **კარ-** || **კრ-**, მეგრ. **კირ-** || **კვრ-**.

3) ფეხსამოსის ჩაცმა

ფეხსამოსის ჩაცმის სემანტიკურ ჯგუფში აღწერილი და გაანალიზებულია ფეხსაცმლის ან წინდის ჩაცმის აღმნიშვნელი სიტყვები სემანტიკურად და სტრუქტურულად. გათვალისწინებულია ფეხსამოსის ჩაცმის ნიუანსები – ზოგადად, ჩაცმა, მორგება, ჩაზომება, მოხდენილობა. ჩაცმის მანერა დამოკიდებულია ფეხსამოსის ფორმაზე, ხარისხზე. ამ თვალსაზრისით, საანალიზო ჯგუფში შემაჯავლი სახელები მეტად საინტერესოა.

ფეხსამოსის ჩაცმის აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინია მეგრ. **მოდვალა** (მო-დვ-ალ-ა) „ჩაცმა ფეხსაცმლისა ან წინდისა“. მიდვანს „იცვამს“. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, **მოდვალა** ზმნაში გამოიყოფა **დვ-** ძირი. ამავე საერთო ძირისგან ნაწარმოები სიტყვა გვაქვს ლაზურშიც; ლაზ. **მოდვალუ** || **მოდვალაფა** || **მოდუმუ** || **მოდუ** (მო-დვ-ალ-უ || მო-დვ-ალ-აფ-ა || მო-დ-უმ-უ || მო-დ-უ) „ჩაცმა (ფეხზე)“. პაპუწი ქომუიდივი „ჩუსტი ჩავიცვი“.

გარდა ზოგადისა, გამოიყოფა კონკრეტული სახელები, რომლებიც ჩაცმის მანერასა და ფეხსამოსის ფორმაზეა დამოკიდებული:

მეგრ. **მობახვაფა** (მო-ბახვ-აფ-ა) „ფორმით ან ზომით დიდი, ან ბრახუნა ფეხსაცმელი აცვია“. გამოიყოფა **ბახ-** ძირი. მახახ-უ „დიდი ფეხსაცმელი აცვია“. შდრ. **ობოხუა** „ერთგვარი ფეხსაცმელი“.

მეგრ. **მონკალუა** (მო-ნკალ-უა) „ვიწრო ფეხსაცმლის ჩაცმა, გაკვეთება ფეხისა“. გამოიყოფა **ნკალ-** (ნკალ-უა) „შეტენვა, გაკვეთება“. **მინკალან-**ს „ვიწრო ფეხსაცმელს ძლივს იცვამს“.

მეგრ. **მიჩვართაფა** (მო-ჩვართ-აფ-ა) „უშნო ფეხსაცმლის, ან ფეხსაცმლის უშნოდ ჩაცმა. **მიჩვართუან-**ს „უშნო ფეხსაცმელს, ან ფეხსაცმელს უშნოდ იცვამს“. გამოიყოფა **ჩვართ-** ძირი, შდრ.

მეგრ. **ჩვართა** „ფეხმრუდი, მრუდე ტერფის მქონე“. **ჩვართ-** ძირისაგან იწარმოება მიძლეობა **მიჩვართილ-**ი „უშნოდ ჩაცმული“. დასტურდება მოცემული ფუძისგან ნაწარმოები ფეხსაცმლის სახეობის აღმნიშვნელი სიტყვა: **ოჩვართაია ჩაფულა** „უშნო ფეხსაცმელი“.

მეგრ. **მიჩხარკაფა** (მო-ჩხარკ-აფ-ა) „საშინაო ფეხსაცმლის, უმეტესად შეღახული ფლოსტების, ძველი, დიდი ფეხსაცმლის უშნოდ ჩაცმა“. **მაჩხარკე** „ჩუსტი ან შეღახული ფეხსაცმელი უშნოდ აცვია“. გამოიყოფა **ჩხარკ-** ძირი. შდრ. მეგრ. **ჩხარკაფი** „ჩხარუნი“, **ჩხარკ-**ი „ძველი ფეხსაცმელი, ჯღანი“.

ლაზური ფეხსამოსის ჩაცმის გამომხატველი ზოგადი ტერმინის შესახებ ზემოთ აღვნიშნეთ, ახლა განვიხილავთ კონკრეტულ სახელებს:

ლაზ. **კუჩხე მეშაჩუ** „ფეხის ჩადგმა, შეყოფა“. მოდვალუს კუჩხე ქომეშაფი „ფეხსაცმელში ფეხი ჩადგმა, (ჩავიცვი)“.

ლაზ. **მეშაღალა** (მეშა-ღ-აღ-ა) „ჩაცმა (ფეხზე)“. მეშაილი კუჩხე მოდვალუს დო მეუნკაპი „ჩავიცვი ფეხსაცმელი და გავიქვცი“, შდრ. მეგრ. **მიშაღალა** || **მითღალა** (მიშა-ღ-აღ-ა || მითო-ღ-აღ-ა) (კუჩხიში) "id". გამოყოფილი **-ღ-** ძირის ამოსავალი მნიშვნელობა არის „წადება“. შდრ. ლაზ. **მენდიღუ** „წაიღო“.

ლაზ. **მოძინ** (მო-ძ-ინ) „აცვია“. კუჩხეს **მოძინ** ნალინი „ფეხთ აცვია ქოში“. შდრ. მეგრ. **მაძე** „აცვია“. შდრ. ლაზ. **ქომოძინ** „აფარია, ახურავს, აცვია“ || **მოძუნ** || **გომოზუნ** „წამოცმული აქვს, უკეთია“. როგორც ჩანს, ამ ძირის შემცველ ფუძეებს აქვს ჩაცმა-დახურვის მნიშვნელობაც. ეს ძირი იგივეა, რაც ქართ. **ძევს** ზმნაში გამოყოფილი **ძე-** || **ძ-**, მასთან დაკავშირებულია მეგრ. **ძუ-** || **ძე-** || **ძ-** და სვან. **ზი-** || **ზე-** (ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე).

4) სამოსლის გახდა

ამ ჯგუფში განხილულია სამოსლის გახდის, გამოცვლის აღმნიშვნელი სიტყვები.

სამოსლის გახდის აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინია მეგრ.

მუკონწყემა (მუკონწყემა) || **მკონწყემა** „ტანისამოსის გახდა“. გამოიყოფა **ნწყ-** (ნწყემა) ძირი „ხსნა, ხდა“. მისგან იწარმოება მიმღეობა **მუკონწყემილ-**ი „გახდილი“.

გარდა ზოგადისა, გამოიყოფა კონკრეტული სახელები, რომლებიც გახდის მანერის აღმნიშვნელია:

მეგრ. **მუკორღვაფა** (მუკორღვაფა) „სწრაფად გახდა, დაყრა ტანსაცმლისა“. ეს ფუძე გამოიყენება მხოლოდ მრავლობითის ფორმით: ბარგი გამკირღუ „ტანისამოსი გაიხდა“, ზემიწუ. „დაყარა“.

მეგრ. **მუკოჟვილუა** (მუკო-ჟვილ-უა) „სამოსლის სწრაფად გახდა“. მოცემული ფუძე **ჟვილ-** (ჟვილ-უა) „გლექვა“ ძირისაგან არის ნაწარმოები. **გამკიჟვილღ კაბა** „სწრაფად გაიხდა კაბა“.

ლაზურში სამოსლის გახდის ზოგადი ტერმინია **ლაზ. მოსთიმუ** (მო-სთ-იმ-უ) „გაძრობა (სამოსის)“. ნა-მოძიტუ შარვალი დო ბლუზაფე გამოსთუ „რომ ეცვა შარვალი და ბლუზა, გაძვრა“.

აქაც გამოიყოფა კონკრეტული სახელები:

ლაზ. **გო(რ)ჩუ** (გო-(რ)ჩ-უ) „გახდა“. ნანა-მუმის შედეფე გორჩუ „დედამისს რაც ეცვა, გახდა || დედამისი გააშიშვლა“.

შდრ. მეგრ. **გორჩუალა** (გო-რჩუ-ალ-ა) „გაძარცვა (ტანისამოსის)“. ეს ფუძე დაკავშირებულია ქართ. **ძარცუ-** || **ძრცუ-** ფუძესთან (კ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე).

ლაზ. **გოწკიმუ** (გო-წკ-იმ-უ) „მოსხნა“. ამავე **წკ-** ძირისგან არის ნაწარმოები აღნიშნული სემანტიკის გამოხატველი სხვა ლექსიკური ერთეულებიც: **მოწკიმუ** || **მოწკუ** || **მოწუ** (მო-წკ-იმ-უ || მო-წკ-უ || მო-წ-უ) „გახდა (სამოსლის)“. **ოკოწკიმუ** (ოკო-წკ-იმ-უ) „გახდა, გახსნა“.

სამოსის გამოცვლის აღმნიშვნელად მეგრულ-ლაზურში გვხვდება მხოლოდ ზოგადი ტერმინი, რომელიც **ქთ-** || **თ-** ძირისგან არის ნაწარმოები:

ლაზ. **მონქთურუ** || **ოქთურუ** (მო-ნქთ-ურ-უ || ო-ქთ-ურ-უ) „გამოცვლა“. სი ფორჩა დიქთური „შენ პერანგი გამოიცვალე“. მეგრ. **მთირა** (მო-თ-ირ-ა) "id".

5) ფეხსამოსის გახდა

ფეხსამოსის გახდის აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინი არის მეგრ. **მონწყემა** (მო-ნწყ-ემ-ა) „გახდა ფეხსაცმლისა ან წინდისა“. გამოიყოფა **ნწყ-** (**ნწყ-მა**) ძირი „მოხსნა“. **მინწყენ-**ს „გაიხდის“. ამ მნიშვნელობით იგივე ძირი გვაქვს ლაზურშიც: ლაზ. **კუნხეს** || **კუნხემ მოღვალუში მოწყუ** || **მოწყიმუ** (მო-წყ-უ || მო-წყ-იმ-უ) „გახდა (ფეხსაცმლის)“. მან კუნხემ მოიწვიო „მე ფეხზე ვიხდი“.

გარდა ამისა, გამოიყოფა გახდის მანერის აღმნიშვნელი სახელები:

მეგრ. **მოფოთამა** (მო-ფოთ-ამ-ა) „სწრაფად გახდა ფეხსაცმლისა ან წინდისა“. ეს ფუძე ნაწარმოები არის **ფოთ-** (ფოთ-ამ-ა) „გდება“ ძირისაგან. **მიფოთანს** „სწრაფად გაიხდის, ზედმიწ. „დაყრის ფეხსაცმელს ან წინდებს“.

მეგრ. **მოსოფუა** (მო-სოფ-უა) „სწრაფად, სიბრაზით გახდა ფეხსაცმლისა, ზედმიწ. „მოგლეჯა“. გამოიყოფა **სოფ-** (სოფ-უა) „გლეჯა“ ძირი. გამისოფუ ჩაფულა „სწრაფად სიბრაზით გაიხდა ფეხსაცმელი“.

მეგრ. **მოჟვილუა** (მო-ჟვილ-უა) „ფეხსაცმლის სწრაფად გახდა“. მოცემული ფუძე **ჟვილ-** (ჟვილ-უა) „გლეჯა“ ძირისაგან არის ნაწარმოები.

ფეხსამოსის გახდის მანერის აღმნიშვნელი სახელები ლაზურში, მეგრულთან შედარებით, ცოტაა:

ლაზ. **მოსთვალუ** (მო-სთვ-ალ-უ) „გაძრობა (ფეხსამოსის)“. მა ქამომოსთუ მოღვალუ „ფეხსაცმელი გამძვრა“.

ლაზ. **თათმანიში მოწყიმუ** (მო-წყ-იმ-უ) „წინდის გაძრობა“.

შღრ. მეგრ. **თათმანიშ(ი) მონწყემა** "id".

6) თავსაბურავის მოხდა

თავსაბურავის მოხდის აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინი არის მეგრ. **ენწყუმა** (ენ-წყ-უმ-ა) || **ენწყემა** (ენ-წყ-ემ-ა) „მოხდა, მოხსნა თავსაბურავისა“, რომელიც **წყუ-** || **ნწყ-** ძირისგან არის ნაწარმოები. **ეინწყუნ-**ს || **ეინწყენ-**ს „(მო)იხდის, მოიხსნის თავსაბურავს“. ამავე ძირისგან არის ნაწარმოები ლაზ. **მოწყ(იმ)უ** || **ოწყუ** (მო-წყ-იმ-უ || მო-წყ-ინ-უ || ო-წყ-უ) „მოხდა“. პაპახი მუიწკუ „ბოხოხი მოიხდა“.

მეგრ. **ეჟვილუა** (ე-ჟვილ-უა) „სწრაფად მოხდა, მოხსნა თავსაბურავისა“. ქიცა **გეიჟვილჲ** „უცებ, სწრაფად მოიხსნა თავსაფარი“. ფუძე **ჟვილ-** (ჟვილ-უა) „გლეჯა“ ძირისაგან არის ნაწარმოები.

მეგრ. **ესოფუა** (ე-სოფ-უა) „სწრაფად მოხდა, მოხსნა, ზედ-მიწ. მოგლეჯა თავსაბურავისა“. **გეისოფუ ქუდი** „სწრაფად მოიხადა, ზედმიწ. „მოიგლიჯა“ ქუდი“.

7) შესაკრავების შეკვრა

ამ ჯგუფში განხილულია შესაკრავების შეკვრის, შებნევის აღმნიშვნელი მეგრულ-ლაზური ლექსიკური ერთეულები:

მეგრ. **მორტყაფა** (მო-რტყ-აფ-ა) „მორტყმა (სარტყელისა)“. ორტყაფუ ქომურტყაფუდეს „სარტყელი შემოურტყათ“. ის ნაწარმოებია **რტყ-** (რტყაფა) „მორტყმა“ ზმნური ძირისაგან. შდრ. ლაზ. **გოტკაფა** || **გოტკუ** (გო-ტკ-აფ-ა || გო-ტკ-უ) „შემოხვევა, შემოკვრა“. || **გოტკიმუ** || **მოტკიმუ** (გო-ტკ-იმ-უ || მო-ტკ-იმ-უ) „შემორტყმა, შემოცმა“. ოტკაფე გოტკუტეს „სარტყელი ერტყათ“.

მეგრ. **ბინუა** (ბინ-უა) „შებნევა“. ძიქვას იბინუნს „შარვალს იბნევს“. მოცემული ფუძე **ბინ-** ძირისაგან არის ნაწარმოები. ეს ფუძე საერთოქარველურად არის მიჩნეული. შდრ.: ქართ. **ბენ-** || **ბინ-** || **ბნ-** „შეკვრა, შებნევა.“ **ი-ბნ-ევ-ს, სა-ბნ-ევი :** ზან (მეგრ.) **ო-ბინ-ალ-ი** „შესაბნევი“; მეგრ.-ლაზ. **ო-ბინ-უ** || **ბინ-უა** „შეკვრა,“ **უ-ბინ-უნ-ს** „უბნევს.“ **გო-ბინ-ილ-ი** „შეკრული.“ : სვან. **ლი-ბნ-ე** „შეკვრა, შებნევა;“ **ლე-მნ-ი** „ლილი,“ **ი-ბნ-ე** „შეიკრავს, შეიბნევს,“ (ჰ. ფენრიხი, ზ. სარჯველაძე). აღნიშნული ერთეულების არქეტიპად მ. ჩუხუა აღადგენს ს.-ქართვ. ***ბენ-** || ***ბინ-** „შეკვრა, შებნევა“ ფუძეს. შდრ. ლაზ. **ოკომბინუ** (ოკო-მბინ-უ) „შეკვრა“; „ლილით ან სხვა შესაკრავით შეკვრა“. სედეფი/მფუღეფე ოკუიბინი „ლილი შევიკარი“.

8) შესაკრავების გახსნა

ამ ჯგუფში გაანალიზებულია შესაკრავების გახსნის აღმნიშვნელი მეგრულ-ლაზური ლექსემები:

მეგრ. **გონწყუმა** (გო-ნწყ-უმ-ა) || **გონწყუმა** (გო-ნწყ-უმ-ა) „გახსნა“, შეხსნა“. **გინწყე ქიცა** „შეიხსნა თავსაფარი“. **გინწყე ბაშლაყუ** „შეიხსნა ყაბალახი“. შდრ. ამ ძირისგან ნაწარმოები ლაზ. **გოწკიმუ** || **გოწკუ** || **გოწუ** || **ოკოწკიმუ** (გო-წკ-იმ-უ || გო-წკ-უ || გო-წ-უ || ოკო-წკ-იმ-უ) „გახსნა, გაძრობა, მოხსნა“. კოპჭაფე ოკიწკიკო „ფოლაქები რომ შეგეხსნა“. ოხოიშა მესთუ-ში ოტკაფუ ქაგუიწკუ „შინ რომ მივიდა, სარტყელი მოიხსნა“.

9) მორთვა

ამ ჯგუფში განხილულია გამოწყობისა და მორთვის აღმნიშვნელი ლექსიკური ერთეულები.

მეგრ. **მონწყულა** (მო-ნწყულ-ა) „გამოწყობა“. გაგმინწყულო მიდართო „გამოეწყო და წავიდა“. შდრ. **მონწყილი**-ი „გამოწყობილი“.

მეგრ. **მოფირფიშუა** (მო-ფირფიშ-უა) „მორთვა, გამოწყობა“. შდრ. **მოფირფიშელი**-ი (მო-ფირფიშ-ელი-ი) „მორთულ-მოკაზმული, გამოპრანჭული“.

მეგრ. **გებუნაფა** (გე-ბ-უნ-აფ-ა) „დაკიდება (სამკაულისა)“. შდრ. ამ ძირისგან ნაწარმოები ლაზ. **გებუმე** (გე-ბ-უმ-ე) „დაკიდება, მიბმა“. ძაზმას ფული ალთუნიში გებუმე „თავსაფარს ოქროს მონეტა ჰქონდა მიბმული“ და ლაზ. **დოლობუნე** (დოლო-ბ-უნ-ე) „დაკიდება“. [დელიკანლის] გეუმეშიშ ქდოსტელი ყალის ქოლოლობუნ „ახალგაზრდას ვერცხლის ყელსაბამი ყელზე ჰკიდა“.

მეგრ. **გეჭონჭუა** (გე-ჭონჭ-უა) „ბევრი სამკაულის, კერძოდ, მიძვების უშნოდ დაკიდება ყელზე“.

მეგრ. **მოვარაყუა** (მო-ვარაყ-უა) „ძვირფასი სამკაულით შემკობა“.

მორთვის მნიშვნელობით ლაზურში გვხვდება ასევე:

ლაზ. **მოდადაღუფს** „მორთავს, მოკაზმავს, „მოაყვავილებს“. სიჯა-თი ქამოდადაღუ „სიძეც გამოაწყო“. შდრ. ლაზ. **დადალი**-ი „ყვავილი“.

ლაზ. **მოწიფხუ** || **მოწოფხაფა** || **მოწიფხაფა** || **მოწოფხუ** (მო-წიფხ-უ || მო-წოფხ-აფ-ა || მო-წიფხ-აფ-ა || მო-წოფხ-უ) „მორთვა“, „გამოწყობა“. შდრ. ლაზ. **წიფხერი**-ი „მოქარგული, მორთული, გამოწყობილი“. სი ეკო მთო მეგომსქუნ, ე ბაშლუდი წიფხერი „შენ ძალიან რად გიხდება (ნაქარგივით) თავზე შემოხვეული ყაბალახი“, შდრ. გურ. **წიფხა** „ხის ქერქისაგან გაკეთებული სასმისი, ჭურჭელი“ (გ. შარაშიძე). შესაძლოა ამ ორ ფუძეს შორის გენეტიკური კავშირი იყოს.

ლაზ. **ონე** „გაწყობა“. ფორჩა ტისმათენ დომიხვენ „კაბა მაქმანით გამიწყეე“.

თავი III

სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკა ფრაზეოლოგიზმებსა და იდიომატურ გამოთქმებში

სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკა უხვად ვლინდება ფრაზეოლოგიზმებში. სამოსელს ოდითგანვე განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭებოდა. ის ადამიანის შინაგანი მდგომარეობის, ერის სულიერი და მატერიალური კულტურული ყოფის, შექმენებისა და აზროვნების გამოსატყულებაა. ეს ყოფა კარგად არის გამოსატყული ფრაზეოლოგიზმებში. საყრდენ სიტყვებად გამოვლინდა: მეგრ. კაბა, ლაზ. ფორკა; მეგრ. ოსურიში კაბა მგაკაქუნსუ – ლაზ. ოხორჯაში ფორკა დოლოქუნს „მხდალია“ (იტყვიან მამაკაცზე, რომელსაც ვაჟკაცური თვისებები არ გააჩნია), – ქართ. ქალის კაბა აცვია); მეგრ. კართე „კალთა“, ლაზ. პოდია "id": კართეში გინოფორაფა – ლაზ. პოდია მოთვალუ – ქართ. კალთის გადაფარება „დაცვა, დაფარვა, შეველა, დახმარება, ხსნა გაჭირვებისაგან, თავის შეფარება“; იდიომებში ასევე მონაწილეობას იღებს: მეგრ. ქიცა „თავსაფარი“, ლაზ. ძაზმა || ლაჩაქი "id": მეგრ. ოსურიში ქიცა გიორთუნია, ზედმიწ. „ქალის თავსაფარი აფარილი“ – ლაზ. ძაზმა მოთვალუ. კონობა ვადოსქიდენ დო თის ძაზმა ქომოთვევენ „კაცობა არ დარჩენია და თავზე მანდილი დაუხურავს“ – ქართ. თავზე ლეჩაქის დახურვა „შერცხვენა, თავის მოჭრა (იტყვიან მხდალ მამაკაცზე)“; მეგრ.-ლაზ. ქული: მეგრ. სოდგია მეულუნი || მეურქუნი, თექიანი ქული ოკო გირთვენი || გირთვევანი – ლაზ. სო-ნა იდა დეოშა, ექონი პაპახი გითვაგინონ – ქართ. სადაც წახვალ, იქაური ქული უნდა დაიხურო. გადატ. ისე უნდა მოიქცე, როგორც გარემოებას შეეფერება. მეგრ. ჯიბე, ლაზ. ჯებე || ჯები: მეგრ. ჯიბე ცარიელი „ჯიბეცარიელი“ – ლაზ. ჯებე-ბოში. ხეგონთხიმე კონის ჯებე ბითთუმ ბოში უდუნ „ხელგაშლილ კაცს ჯიბე ყოველთვის ცარიელი აქვს“. – ქართ. ჯიბეს ბარაქა ვერ მოჰკიდა „მეტისმეტად მხარჯველია, არაფერი არ გააჩნია“.

დასკვნითი დებულებები

1. სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკა ფართოდ არის წარმოდგენილი მეგრულ-ლაზურში. გამოიყო: ტანისამოსის, ფეხსამოსის, თავსაბურავის, სამოსლის ნაწილების, სამოსლის ფორმისა და რაგვარობის, სამოსლის მასალის, სამოსლის ჩაცმა-გახდის აღმნიშვნელი სემანტიკური ჯგუფები;

2. სტრუქტურული ანალიზის შედეგად გამოვლინდა მარტივი და რთული სიტყვები. გვაქვს ერთ-, ორ-კომპონენტიანი სიტყვები, შესიტყვებები. მაწარმოებლების თვალსაზრისით, გამოიყოფა: საკუთრივ მეგრულ-ლაზური, ქართული და ნასესხები აფიქსები; ნანათესაობითარი სახელები: მეგრ. **ბარჭო-ში** (ნაბდის სახეობაა. ზედმიწ. „ნაბდისა“). **ღოღოქუნუ-ში** „ტანსაცმელი“, ზედმიწ. „ტანსაცმლისა“;

3. გამოვლინდა: სინონიმები, მყარი შესიტყვებები, ევფემიზმები, გადატანითი მნიშვნელობის მქონე სიტყვები;

4. დადასტურდა ერთეულები, რომლებიც სალიტერატურო ქართულის მეშვეობით არის დამკვიდრებული მეგრულ-ლაზურში.

5. გამოიყოფა ერთეულები, რომლებიც, ერთი მხრივ, ქართული ენის დიალექტებიდან არის შესული მეგრულ-ლაზურში და, მეორე მხრივ, მეგრულ-ლაზური ენობრივი მასალა არის წარმოდგენილი ქართული ენის დიალექტებში;

6. გამოვლინდა საერთოქართველური ფუძეები (ქართ. **მოს-** (მოს-ვა) : ზან. (მეგრ.) **მორს-** || **მოს-** (მორს-უა || მოს-უა), (ლაზ.) **მოს-** (მოს-ვეი) „ჩაცმული, გამოწყობილი“; ქართ. **ბაბ-ლი**-ი „საბანზე შეკერილი სამკუთხა სახე“ : ლაზ. **ბობ-**ი „საცვლის უბე“).

მეგრულ-ლაზურში დასტურდება უცხო წარმომავლობის, კერძოდ, სპარსულიდან, არაბულიდან, ბერძნულიდან, რუსულიდან, თურქულიდან, ოსურიდან შემოსული ლექსემები. ლაზურში ბევრია თურქულის გზით შეთვისებული ლექსიკა, ხოლო მეგრულში სამოსელთან დაკავშირებული ახალი ტერმინები შეთვისებულია ქართული სალიტერატურო ენიდან ან რუსულიდან;

7. გამოვლინდა სიტყვები, რომლებიც: 1) უშუალოდ გამოხატავენ სამოსელთან დაკავშირებულ სემანტიკას; 2) სიტყვები, რომელთაც უდასტურდებათ სხვა ამოსავალი მნიშვნელობები, მაგრამ სამოსელთან მიმართებაში იძენენ ტერმინის შინაარსს;

8. წარმოდგენილ სხვადასხვა ჯგუფში შემაგალი ლექსიკური ერთეულები ზოგჯერ სემანტიკურად კვეთენ ერთმანეთს;

9. გამოიყოფა ნაზმნარი და ნასახელარი სიტყვები;

10. სამოსლის ჩაცმისა და გახდის სემანტიკურ ჯგუფში გამოიყოფა ისეთი სახელები, რომელთაც საწყისი ან პირიანი ფორმები არ ეწარმოებათ;

11. სამოსლის ფერებში ჭარბობს: თეთრი, თალხი, იისფერი, წითელი, სამგლოვიარო ფერად – შავი;

12. სამოსლის აღმნიშვნელი ლექსიკის ფორმისა და რაგვარობის მიხედვით გაანალიზებამ წარმოაჩინა სამოსლის ტიპი, რაც ეთნოგრაფიული თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია.

სადისერტაციო თემასთან დაკავშირებული პუბლიკაციები

1. მეგრულის დარგობრივი ლექსიკიდან, არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 63-ე სამეცნიერო სესია, მასალები, გამომცემლობა „ქართული ენა“, თბ., 2004 წ.;
2. ქართული მოს- ძირის შესატყვისისათვის ზანურში, ქართველოლოგიური კრებული IV, სტატია, გამომცემლობა „ქართული ენა“, თბ., 2005 წ.;
3. სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკური ერთეულების თაობაზე მეგრულ-ლაზურში, არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები, XVII, მასალები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2006 წ.;
4. სამოსელთან დაკავშირებული ძირითადი ლექსიკა მეგრულ-ლაზურში, საენათმეცნიერო ძიებანი, XXII, სტატია, გამომცემლობა „ქართული ენა“, თბ., 2006 წ.;
5. ბაბ-ლ- ძირის შესატყვისისათვის ლაზურში, არნოლდ ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 65-ე სამეცნიერო სესიის მასალები, გამომცემლობა „ქართული ენა“, თბ., 2006 წ.;
6. მეგრული ბედან- სიტყვის შესატყვისისათვის, ქართველოლოგიური კრებული V, სტატია, გამომცემლობა „ქართული ენა“, თბ., 2006 წ.;
7. ერთი საერთოქართველური ფუძისათვის, არნოლდ ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 67-ე სამეცნიერო სესია, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბ., 2008 წ.;
8. სამოსლის აღმნიშვნელი ლექსიკა მეგრულ-ლაზურ იდიომატურ გამოთქმებში, საერთაშორისო კონფერენცია „ტბელობა“, სხალთა, გამომცემლობა „არტანუჯი“, 2009 წ.;
9. სამოსლის აღმნიშვნელი ერთი სემანტიკური ჯგუფი (სამოსელი) მეგრულ-ლაზურში, ლინგვისტ კავკასიოლოგთა მესამე საერთაშორისო სიმპოზიუმი, მასალები, თბ., 2011 წ.;
10. სიტყვაწარმოება მეგრულ-ლაზურში (სამოსელთან დაკავშირებული ლექსიკის მიხედვით), XXXI რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური კონფერენცია, მასალები, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თელავი, 2011 წ.;

11. ლაზური ხჩონი-ი (ქჩონი-ი, ქჩონი-ი, ჩონი-ი) ეტიმოლოგიური ძიებანი, VIII (სტატია), გამომცემლობა „დედაენა“, თბ., 2011 წ.;
12. თავსაბურავი მეგრულ-ლაზურში, არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XXIII, მასალები, თბ., 2012 წ.;
13. სამოსლის საწარმოებლად გამოყენებული ხელსაწყობის სახელწოდებანი მეგრულ-ლაზურში, XXXII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური კონფერენცია, თეზისები, ქუთაისი, 2012 წ.;
14. ბაბ-ლ ფუძის შესატყვისობისათვის ლაზურში, ეტიმოლოგიური ძიებანი, IX (სტატია), თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2012 წ.;
15. ოლარა-ღ სიტყვის წარმომავლობისათვის მეგრულში, არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები, XXIV, მასალები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბ., 2013 წ.;
16. სამოსლის აღმნიშვნელი ლექსიკის ერთი ჯგუფი მეგრულ იდიომატურ გამოთქმებში, XXXIII რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური კონფერენცია, თეზისები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, გორი, 2013 წ.

Ivane Javakishvili Tbilisi State University

Faculty of Humanities

Manuscript rights

Eter Shengelia

Vocabulary denoting clothes in Megrelian-Laz

(historical-comparative analysis)

**Abstract of a doctoral thesis to earn the
Academic Degree of Doctor in Philology (Ph.D.)**

**Tbilisi
2014**

The work has been accomplished at the TSU Arnold Chikobava Institute of Linguistics.

Research supervisor: **Merab Chukhua**
Ph.D. in Philology,
TSU Associate Professor

Official opponents: **1. Medea Glonti**
Ph.D. in Philology,
Arnold Chikobava Institute of
Linguistics

2. Revaz Abashia
Doctor of Philology,
TSU Assistant Professor

Thesis will be defended on 12 June, 2014, at 17⁰⁰ at the meeting of the Commission of the Theses Committee of the Faculty of Humanitarian Studies at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

Address: Tbilisi, 0179. I. Chavchavadze Avenue №1, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Block 1, 214.

The thesis is available for review at the research library of the Ivane Javakhishvili Tbilisi State University.

Chairman of the Theses Committee,
Doctor of Philosophy,
Professor **A.Kulijanishvili**



General characterization of the thesis

Actuality of the subject. The present thesis aims to demonstrate basic vocabulary entries denoting clothes in Megrelian-Laz. Reflection of basic vocabulary fund of a language, its studying is noteworthy and actual for lexicology as well as for the history of language and nation. Branch studying method of vocabulary has certain preference since successive description of any branch reveals vocabulary completely, specifies meaning of lexical entries and allocates relevant place to them from terminological standpoint. Analytical material is one of noteworthy sector for studying the Kartvelian national clothes and those traditions that is linked to it. Such vocabulary description is noteworthy and valuable from ethnographic standpoint, as well. I believe that researching the Megrelian-Laz branch vocabulary will contribute to charge the lexical fund of the Kartvelian Languages.

Research goal and objectives. The goal of the thesis is perfect describe branch vocabulary denoting clothes in Megrelian-Laz; to classify vocabulary according to semantic groups; to analyze vocabulary structurally; to reveal Megrelian-Laz lexical entries; to distinguish those lexemes which have correspondences in the Kartvelian languages as well as dialects; to separate the entries entered in the Kartvelian dialects from Megrelian-Laz and vice versa the ones entered in the Megrelian-Laz from the Kartvelian dialects; to reveal the vocabulary entered from foreign languages and vice versa the one entered from Kartvelian in other languages. The work reviews the entries obtained from dictionaries, ethnographic material, orally transmitted folklore, scholarly works, recordings by foreign travelers and researches as well as the material obtained by me in Samegrelo and Lazeti.

Research method. The work makes use of descriptive and historical-comparative methods to study the vocabulary denoting clothes.

Research outcomes. The works describes the vocabulary denoting clothes in Megrelian-Laz. The material has been divided into following basic semantic groups: terms denoting clothes; kinds of clothes; parts of clothes; the terms denoting dressing-undressing of clothes; subgroups and paragraphs were defined in each semantic group; lexical entries were analyzed in phraseological entries.

The present Megrelian-Laz material denoting clothes is important for comprehensive researching the vocabulary of the Kartvelian languages as well as for the history of Georgian people.

Research novelty. The work is the first monographic research of Megrelian-Laz vocabulary denoting clothes. Separate lexical entries have been reviewed from terminological, etymological and historical-comparative standpoint.

Practical and theoretic value. Among the entries described and analyzed in the work there are such lexical entries which did not occur in published works. Meanings of some words have been defined, some obtained new ones, some gained the function of a term. Analyzing of the vocabulary denoting clothes has revealed the peculiarities characteristic of Georgian life. Thus, the work is noteworthy for linguists as well as ethnologists and those interested in vocabulary.

Structure and volume. The work consist of: introduction, three chapters (which are divided into paragraphs), conclusion, index of analyzed Megrelian-Laz lexical entries, references. The work contains computer-printed 154 pages.

Approbation. The thesis was completed at the Lexicology Department of TSU Arn.Chikobava Institute of Linguistics. The articles connected with the work have been read at the international, Arn.Chikobava Institute and republic dialectological conferences, scientific sessions. They have been published in articles, materials and thesis form.

Characterization of the work

Introduction

Branch studying of vocabulary is considerable for researching basic and secondary meanings of a concrete word as well as for extending a language's vocabulary fund. Branch studying of vocabulary has been carried out by ethnographers, as well but not for the lexicological goal. It should be taken into account the fact that grouping of vocabulary according to ethnographic data gives a picture of a relevant cultural circle since the culture is reflected in the culture. As B.Pochkhua notes, such grouping is of "external lingual" character. Thus, basing on ethnographic material, it is important to study branch vocabulary – in this case the vocabulary denoting clothes, from linguistic standpoint. In order to study the issue it is important to ground on researches and ethnographic recordings by Iv.Javakhishvili, I.Tsitsishvili, N. Chopikashvili, O. Bey, G. Qazbegi, A.Lamberti, M.Vanilish, A.Tandilava, etc. These materials are noteworthy sources for defining as well as for history of separate word. As Iv.Javakhishvili notes, in order to define the history of clothes, it is important to study it from ethnographic data as well as linguistic aspect. In this regard L. Biniashvili's dissertation work "*Vocabulary denoting clothes in Old Georgian*" is noteworthy. The present work "**Vocabulary denoting clothes in Megrelian-Laz**" will make certain contribution to revealing common Kartvelian picture, as well.

The material has been grouped thematically, and accordingly, three chapters were distinguished: **Chapter I** – Clothes; **Chapter II** – Words denoting dressing-undressing; **Chapter III** – Vocabulary of Clothes in phraseological entries. There are subchapters and paragraphs in each chapter according to semantic groups. Analytical names are represented either in Nominative case or in the form by what it can express a given context; verbal entries are given either in the form of masdar and III person or approval possible form. Analytical entries are not represented in context. In order not to violate semantic unity, the material has been reviewed within the semantic group from structural and historical-comparative standpoint.

Chapter I

Clothes

Clothes includes: body-wear, footwear, headwear. Iv. Javakhishvili discusses about types of clothes and groups it according to location (the scholar uses the term to denote upper half of body, lower half of body, inner worn clothes) and purpose. According to scholar's classification, I distinguished subchapters with relevant paragraphs in Chapter I.

I subchapter. Names denoting body-wear

It contains **six paragraphs**:

§ 1. The terms denoting body-wear. The terms include those lexical entries which are used generally for denoting clothes. In particular:

Megr. **miḱakvenž-i** || **tan-miḱokvenž-i** || **tan-muḱokvenž-i** || **muḱokvenž-i** || **muḱokunal-i** || **muḱakunal-i** ← **muḱookunal-i** || **məḱakunal-i** 'body-wear'. The given words are derived, originated from verbal root **kun-** || **kven-** 'dressing/clothing'. According to specialist literature, it is common Kartvelian stem that is connected with Old Georg. **sarkvel-i** || Old Georg. **sarkwel-i** ***sa-r-kv-el-i** || **sa-rkw-el-i** 'hood of large(buried) wine-jar : Megr. **kun-** (**kiməḱa-kun-u**) 'Smb dressed/clothed smb' : Chan. **kun-** (**kodolo-kun-u**) 'Smb dressed/clothed smb', **dolokunu** 'body-wear' : Svan. **kw-** (**ātkwem**) 'dressing/clothing', **lerekw** ***le-re-kw** 'body-wear' (*Arn.Chikobava, G.Rogava*).

The following word originated from **kun-** root is attested in Laz with the clothes meaning **dolokunale** || **dolokuni** || **dolokunu** (**dolo-kun-al-e** || **dolo-kun-i** || **dolo-kun-u**) (see the word with the meaning of 'dressing/clothing', as well) || **dolokunuš-i** (**dolo-kun-u-š-i**) 'body-wear'.

The words included in this group are rather occur in both groups – in Megrelian as well as in Laz. The words with general meaning occur in all semantic subgroup.

§ 2. Types of body-wear

This group deals with concrete types of clothes, non-differentiated, location is not demarcated. Namely: Megr. **ḱaba** 'dress', 'Caucasian (tight-fitting, buttoned) tunic" (worn under Caucasian coat); 'upper body-wear'. There are different views on its origin: Georgian **ḱaba** ← from Arab. **qabā** 'man's long tunic', 'gown', which it entered from Persian. Cf. Pers. **qabāh**

(*G.Tsereteli*). According to M. Andronikashvili, **ḳaba** has been entered in Georgian from Persian and via Georgian it entered in Megrelian. It is noteworthy that in Ossetian **ḳaba** ‘woman’s dress’ is confirmed which is deemed to be entered from Georgian (*V. Abaev*). In Svan there occurs **ḳab-** form with the same meaning that entered from Georgian (*V. Topuria*). **ḳaba** is attested in Georgian in the literature works of the 12-13th cc. (*I. Tsitsishvili*). **ḳaba** can be considered as a general name.

The word **ḳapoti** ‘broad coat worn by soldiers; narrow man’s jacket’ evidenced in Laz, could be a phonetical variant of Georgian **ḳaba** (← ***ḳaba-oṭ** - through glottalization of *b-* by suffix **ṭ**). Cf. Megr. **ḳapoti** either ‘complete dress’ or ‘upper and lower clothes’. M. Chukhua considers that **ḳaba** is Georgian, its correspondence in Megrelian could be reconstructed ***ḳobo**, cf. Megr. **ḳab-** äj, Georg. **ḳab-el-a**.

Megr. **gadidul-i** ‘dress made of thin bull’s leather with joined upper and lower parts’. I believe that it is a derived word. Issuing from explanation, it can be divided as thus: ***ga-did-ul-i**, ie ***ga-did-eb-ul-i** ‘smth enlarged in size’. Seems it is originated from **did-** ‘large’ root and is of past time, participle of passive voice of perfect aspect, in which a *ga-* verb-prefix and *-ul* formative marker can be distinguished.

Among clothes types in Laz there can be separated: **porḳa** || **forḳa** || **foḳa** || **foga** ‘1. ‘dress, costume’; 2. ‘woman’s costume’, **fogina** ‘small dress’, ‘dress’, cf. Ajar. **forḳa** ‘complete dress’ that entered from Laz.

Laz **porča** ‘dress’ (generally), ‘man’s upper clothes (all kinds)’ (see inner clothes, as well), cf. Megr. **porča** which is a kind of cloth and fabric, as well.

It can be selected such types which are attested in Megrelian-Laz as well as in Georgian. In particular, Megr. **čoxa** ‘outer Caucasian coat, worsted wool’, Laz **čoxa** || **mčoxa** ‘Caucasian tunic and coat’, Laz **čoxa-žikva** ‘Caucasian tunic and coat’, exactly ‘outer tunic and trousers’. According to Laz data outer tunic can have short sleeves, cf. Gur. **čoxa ḳverto** - ‘broadcloth short outer tunic’. Cf. Georg. **čoxa** || **čoqa** ‘woolen thick costume’. According to I.Tsitsishvili, in the 19th c. **čoxa** was man’s upper costume. According to the data of the 13th, 17th, 18th centuries **čoxa** was the name of nun and monk’s upper clothes. It was considered to be one of types of fabric. It is compared with Ossetian **čugqa** || **čoqa** ‘outer Caucasian coat’, Pers. **čuxā** ‘woolen upper clothes’, Turk. **čuxa**, **čuqa**, **čoxa** ‘broadcloth, broadcloth clothes’ forms.

Among the types, I distinguished differentiated costume according to

purpose and location. Accordingly, it is grouped as thus:

§ 3. **Inner clothes.** Inner clothes can include the names of upper and lower clothes as well as clothes to be worn under clothes, underwear.

1. General names

Megrelian: **milakunal-i** (mila-kun-al-i) || **dinaxle milakunal-i** ‘clothes worn inside’ || **dinaxlen-i** || **dinoxolen-i** || **dinoxlen-i barg-i** ‘underwear’ || (**tudon-i**) **atakunal-i** ‘clothes worn under any kind of cloth’ || **mila’unapal-i** ‘inner clothes – worn either under dress, jacket, shirt or under any other clothes’ || **ata’unapal-i** || **atakunal-i** ‘clothes worn under a dress below waist’.

Laz: **kun-** derived from the root ‘dressing/clothing’: **meša-kun-u** ‘inner clothes’ **meša-kun-u-ši** || **doloxe dolo-kun-u-ši** || **dolo-xeni** ‘inner’ || **milaxiše** ‘inner clothes’.

2. Concrete names

Megr. **sagulo** "striped clothes, embroidered with gold thread, worn by women as an inner dress; its front was embroidered with either gold, silver or precious stones, tongue-like end of a sleeve covered a palm of hand; it had beautifully arranged fringes and had no collar". In my view, the word is derived from **gul-** ‘heart’ root with **sa-** **-o** purposing prefix and suffix (***sagulo** ‘smth for heart’); **sa-** **-o** is a Georgian formative marker, **gul-** root is Georgian, as well.

Laz **manusa** ‘cloth worn under a dress’ "it’s origin is unknown" (number of the entries of this group is less in Laz).

3. Underwear

General names

Megr. **matiral-i** (ma-tir-al-i) || **motiru** (mo-tir-u) || **oma/otiral-i** (oma/o-tir-al-i) || **omatire** (oma-tir-e) ‘underwear; clothes to be changed’; Laz. **moktirus-i** (mo-ktir-u-ši) "id".

Among the concrete names of this group it can be distinguished Megr. **osare** ‘shirt, grown (upper and lower shirt)”; shirt; placenta (of newborn); **o-sar-e** – etymologically ‘**night-grown**’ (cf. Georg. **sa-γamur-i** ‘**night-grown**’). As it is obvious, **osare** denotes a certain kind of grown. this word is attested Laz (*arch.*) **osare** ‘shirt’.

According to special literature, in Megr. **osare** a **sar-** stem correspondence of **ser-i** ‘night’ stem is distinguished (*Th.Gamkrelidze, G. Machavariani*). M.Chukhua doesn’t support the view. He believes that for the mentioned stem it could be reconstructed C.Karty. ***a-sal-a** ‘felt, outer

Caucasian coat, shirt’, that originated Georg. **asala** ‘felt put under saddle-tree’ → || **asal-i** ‘clothes for putting on a horse’s back’; Gur. **asala** ‘felt put under saddle-tree’ :Zan **osare** ← ***osar-(j)** ← **osora(j)**: Svan **wosär** || ‘**osar** || (**w)osäl**.

Within an underwear group it can be discussed Megr. **kurta** ‘vest, woman’s shirt, lower underwear (short and long), underpants’. In texts Laz **kurta** occurs with the meaning of ‘trousers’ as well (*I. Asatiani*).

M. Andronikashvili considers the stem originated from Arabian, cf. Iran **kurt** || **kurta** ‘a kind of woolen clothes’. There are different view in the special literature: Marie Brosset connected Megr. **kurta** with Old Georg. stem **kwart** - stem (*I. Kipshidze*). This view is shared by: Iv. Javakhishvili, Arn. Chikobava, G. Rogava. For Megr.-Laz form **kurta** Arn. Chikobava considered to be initial ***kort**, that is derived from ***kvort** by losing of **v** (before **o**) and by narrowing of **o** vowel. G. Rogava discusses about its origin and reconstructs a ***kvurta** stem that is originated from ***kvorta**.

§ 4. Above-waist clothes

Two subgroups are distinguished: general and concrete ones.

1. General names

Megrelian: **židoiani miqaqunali** || **židoiani** || **žini** || **ešeiiani** ‘outer clothes, above-waist || upper cloth’.

Laz **mo-kun-u-š-i** ‘to be put over (shoulders) (cape, coat, suit, etc)’ - **mo-** verb-prefix; Laz **moža-kun-u-š-i** || **mo-kun-u-š-i** ‘cape/waistcoat (unopened, soft) – **moža-** verb-prefix; Laz **moža-kun-u-š-i** || **geža-kun-uš-i** ‘to be dressed out or cape-waistcoat’ – **geža-** verb-prefix; Laz **ežakunuš-i** (**eža-qun-u-š-i**) ‘cape/waistcoat (unopened) – **eža-** verb-prefix, equivalent to Georg. **mo-** and **da-** verb-prefixes; Laz **škaš žin dolokunu** ‘to be put on above-waist’.

2. Concrete names

Megr. **talma** ‘fur jacket’ – woman’s outer clothes’. It’s a simple stem.

Megr. **porča** ‘shirt, grown (upper) hand-knitted’; cf. Laz **porča** either ‘dress’ or ‘shirt (upper clothes)’;

Laz **kofta** || **kofta** || **kofta** – oxorjashi doloqunu ‘woman’s clothes’, ‘blouse/top’. In Georgian there is attested **kofta** with the same meaning which entered from Russian- cf. **кофта** (GED IV). It is rarely occurs in Megrelian: **kofta**.

§ 5. Below- waist clothes

Two subgroups are distinguished: general and concrete ones.

1. General names

Megr. **tudoni** (|| **tudoiani**) **muḡakunali** || **ḡelishi tudoiani** ‘clothes to be put below waist’;

Laz **ṣkaṣ tudeni doloknu** ‘to be put on below-waist’;

A dress, trousers can be attributed to concrete names of clothes to be put on below-waist:

a) Dress:

Megr. **tudoni ḡaba** ‘skirt’. It structurally corresponds with **iu{b}ḡa** ‘skirt’. It is confirmed in Laz, as well: **iubḡa** (cf. Rus. **юбка**). Apparently, it is of foreign origin.

With the same meaning in Laz occurs: **gotḡimale** ‘skirt’- derived word originated from **gotḡimu** ‘girding’ verbal form (***go-tḡim-ale**).

b) Trousers:

In this groups there are distinguished such names which are common for Megrelian-Laz but there occurs different entries with the same meaning:

Megr. **ḡikva** || **ḡokva** ‘trousers’; Laz **ḡikva** || (with desaffricatization) **ziḡḡa** || **zifa** (Khop.) || **ḡikva** (Vits.) || **ḡiḡva** (Atin.) ‘trousers’, ‘Caucasian outer coat’, **ḡikva axalux-i** ‘Caucasian tunic and coat’;

Megr.-Laz **ḡikva** – it could be entered from Kartvelian in Abkhazian, cf. Abkh. **a-ḡiḡa** (← Megr.) ‘trousers’. I. Kipshidze considers it contrary – from Abkhazian in Megrelian.

A word **ṣarval-i** ‘trousers’ can be belonged both to Megrelian as well as Laz as a general name of trousers, for trousers have subtypes: Megr. **ṣalvar-i** || **ṣaluar-i** || **ṣajvar-** ← Georg. **ṣarval-i** ← Pers. **ṣōlvar** (*M. Andronikashvili*); Laz **sharval-i** || **ṣalvar-i** || **ṣaval-i** || **ṣarva-j** (cf. Turk. **ṣalvar**). Various kinds of trousers are distinguished: Megr. **apxazuri ṣarvali-i**; **ḡalife ṣarvali** ‘riding breeches’ (cf. Laz **ḡolḡi** || **ḡalife** (via glottalization of **g**) || **ḡalife** || **ḡalive**). It is attested in Georgian, as well. According to GED, **ḡalife** is of French origin **ḡalliffet**. It entered in Georgian via Russian (*GED I*). There are the following types of trousers in Laz: **duzi ṣarvali** ‘straight English trousers’, **mḡule** || **ḡule ṣarvaj** ‘short trousers’ **ṣibiloni ṣalvari** ‘trousers with lace’.

§ 6. Overcoat , cape/waistcoat

Two subgroups are distinguished: general and concrete.

1. General names

Megrelian: **makunal-i** (ma-kun-al-i) || **ginakunal-i** (gina-kun-al-i) ‘overcoat’, ‘cape/waistcoat’ || **galen-i ginaqunal-i** ‘outer overcoat’ || **galeian-i** ‘outer’ || **galen-i muḳakunal-i** || **məḳakunal-i** ‘to be put on outside’. In Laz for this semantic see § 4, as they are to that group.

2. Concrete names

Megr.: **kunč-i** ‘fur-coat, fur overcoat’, cf. Lechkh. **kunč-i** ‘fur-coat, fur overcoat’. Thus, origin of the word is based on material.

Laz **labada** || **libadi** ‘cotton clothes to put on upper body’, overcoat’. For the history of an analytical word, M. Chukhua’s view is noteworthy. A scholar connects Laz **li-bad-i** with Georg. **bad-**, **na-bad-i** stem, reconstructs C.Kartv. ***ni-bad-** ‘shepherd’s felt cloak’ form from which Georg. **na-bad-i** was originated and for which initial is ***ni-bad-i**. M. Chukhua considers to be initial ***ni-bod-i** for Zan ***li-bad-i**; **li-bod-i** is attested in Megrelian, as well ‘woman’s waisted tunic’. Meg.-Laz **nabada** || **nabad-i** can be attributed to this group.

According to other authors, Georg. **nabad-i** is connected with other languages: Georg. **nadad-i**, Iran. **nymet nimæt** ‘felt, shepherd’s felt cloak’, Oss. **namata** ‘felt’, Old Ind. **namata**, Arab. **namat** (*Abaev*).

II subgroup. Footwear.

The Megrelian-Laz vocabulary denoting footwear is rich and diverse. In this semantic group the followings can be distinguished: **general terms** denoting footwear; **types of shoes**: slippers/clogs, slippers/slip-on shoe, felt-heeled boots, socks and shoe; footwear **according to shape**: heeled, long-necked, neckless || short-necked, with board/narrow nose; **according to material**: rubber, woolen, fabric, wooden; footwear **according to quality**: old, useless, ordinary, precious, luxurious; footwear **according to purpose**: peasant, sport, child’s, woman’s, to be put on under soft shoe, for dancing, for walking in highlands, in snow, in marsh. There occur also such types which are explained as "**a certain kind of footwear**", which function is not defined. In the footwear group such types are distinguished which names are originated from the manufacturing material of footwear. Thus, footwear types are distinguished according to: **shape**, **material**, **purpose**. Structure of lexical entries (there occurs simple as well as derived words) and their relation with other languages is noteworthy.

1. General names

Megr. **ma-dval-ar-i** || **kučx-modv-al-i** || **kučx-iši-ma-dval-ar-i** || **mo-dval-i** ‘footwear’ (generally);

Laz. **mo-dval-u** || **mo-davl-uš-i** || **kušxeš-i mo-dval-u** || **kušxiš-mo-dval-u** || **kušxeši mo-dval-uš-i** ‘footwear, shoe’ (generally).

A verbal root **dval-** ‘placing, putting’ is initial for both groups.

2. Concrete names – footwear types

Megr. **čapula** || **čapila** || **čapəla** || **chapia** 1. ‘bast shoes/moccasin; shoe, soft shoe’; Laz **čafula** || **čabla**. Common-Kartvelian word **čapula** ‘low-heeled shoe/sandal’ (*attested by Giorgi Mtatsmindeli*) which is preserved in Laz, Megrelian and Svan (**čapəl**), has been spread from Laz in all Anatolia (*S.Jikia*); cf. Old Georg. **čapla** ‘galosh-like low-heeled shoe/sandal to be put out of boot’.

Megr. **oboxua** ‘pounding-shoe, leg’s wooden prosthesis, wooden slipper, wooden-soled slippers, a long stick for walking in marsh to what an object is nailed to put a foot on’. The word is derived from verbal root **brax-** ‘heavy knocking, pounding; *o-* should be equivalent to Georgian *sa-* prefix – ie **o-box-ua** ‘footwear for walking with heavy knocking/pounding’.

Laz **potin-i** ‘shoe’ (cf. French **bottin**);

Laz. **txelamure** ‘hazel-wood snowshoe for walking on snow’. It’s attested in Megrelian: **txilamur-i** || **txiam-i**, cf. Georg. **txilamur-i**.

Laz **papuç-i** ‘slipper to be put on home, open-topped slipper’, ‘slipper’ (cf. turk.-Pers. **pabuč**).

Megr.-Laz **çuya** || **çuyazi** ‘the same as Megr. **қанish’ čapla**’, ‘long-necked heeled shoe’, **çuyazis čapla** ‘to be put inside of soft shoe to warm’; **çuyaz-i** ‘soled leather shoe’; cf. Ajar. **çuya** ‘low-heeled/flat shoe. For Megr. **çuya** ‘either neckless or short-necked shoe’ and Svan {**çay**}, **çay-ar-al** ‘soft shoes’. M. Chukhua reconstructs C.Kartv. ***çay-a** ‘to be put on, shoe’ → Georg. **çay-a**, Zan **çuy-a** ← ***çoy-a**, Svan **çay-ar-ä**.

The group includes stockings, foot wrapping-fabric:

Megr. **tatman-i** ‘stocking’. It can be of various types: **kuñta tatmani** – ‘short stocking’, **girze tatmani** ‘long stocking’, Megr. **ažurn-i tatman-i** ‘stocking with zigzag’, **brezrazmeraši tatmani** ‘stretchable long/short stocking’, **godgəmili tatmani** ‘short/long stocking with stitch back’.

Laz **kušxeši motkuši** ‘leggings gaiter’, exact. ‘for foot-girdling’;

Laz **çinek-i** || **çindek-i** || **çinek-i** ‘stocking’; **nask-i** < Georg. < Rus. ‘stocking/sock’. The word is attested with the form in Megrelian, as well.

III subchapter. Headgear

Headgear is one of components of clothes. The followings are included in this group: headscarf, hat, any type of overwrapped round a head. General and concrete can be distinguished. From structural standpoint there are: simple, derived, compound ie. one-, two-, three-component entries and word-combinations.

1. General terms denoting headgear.

Megr. **giortumalar-i** || **dudiš-i giortumalar-i** ‘(any kinds of) headgear’ || **dudiš-i giortumalar-i**, exact. ‘head cover’ || **‘obural-i** ‘deadgear’ || **giokunal-i** ‘covering’; Megr. **giotatopal-i** || **dudiš-i giotaṭopal-i** ‘head covering’; **ḳi/ḳənaḳiral-i** || **dudiš-i ḳi/ḳənaḳiral-i** ‘head-scarf’; **dudiš-i giouxupal-i** ‘head-ramming’; **dudiš-i gio’tomal-i** ‘head-throwing over’; Megr. **gaxvaxval-i** || **dudiš-i gaxvaxval-i** ‘for tying a head’.

Laz **motvalu** || **motumale** || **motvaluš-i** || **ti-motvaluš-i** || **motumuš-i** || **tiši gjiotumale** || **ti-motvalon-i** ‘headgear’; **tis golaḳiuš-i** || **golaḳiuš-i** ‘head-scarf’; **ti mojakiuš-i** ‘headdress’.

2. Types of headgear

1. **Headscarf.** There are various types of headscarf. According to: **shape** it can be divided into: triangle, rectangle, small, long; **purpose:** bridal, mourning, to be covered over head, to be wrapped around a neck; **quality:** ordinary, precious; **manufacture:** knitted, sewed; **material:** calico cotton (chintz), silk, atlas, woolen, etc.

Megr. **kica** ‘woman’s silk veil’; ‘thin headscarf; woman’s knitted headdress’; **noqicia** ‘ordinary, old headscarf’; **kica, ganiši** ‘headscarf’; **salabo kica** ‘long rectangle (narrower) scarf’;

Megr. **caxorc-i** || **caxoc-i** ‘woman’s headscarf’ → Georg. **cicaxoc-i** ‘headscarf’ (Low. Imer.) (*O. Kakhadze*); cf. Ajar. **caxoc-i** ‘headscarf’, Gur. **uskudaris caxoci** ‘dark-colored headscarf’;

Laz **tiēcagmale** ‘headscarf’. Seems to be a derived word;

Laz **jazma** ‘headscarf’ (cf. Turk. **yazma** ‘gauze’);

Headgear according to purpose – includes:

wedding: Megr.-Laz **pata** ‘bridal headscarf’; Laz. **duay-i** – **noyamisaši motumale** ‘bridal scarf’; cf. Ajar. **dvay-i** ← Turk. **duvak** ‘queenly/bridal scarf’);

Mourning: Megr. **čxvičxvel-i kica** ‘non-hemmed headscarf’, Laz **mgaaš-i (motvaluš-i)** ‘mourning’ (exact. ‘weeping scarf’) (derived via a Genitive case marker – *ši*).

2. Hat and its types

a. Generally. Megr. **kud-i** ‘hat’. It can be entered from Georgian, Georg. **kud-i** ← Osset. **xudll xodæ** ← Old Pers. **xauda** (*M.Andronikashvili*). There are various types: **boxox-i**, **boxoxia** ‘tall sheepskin hat’; **buxariš-i kud-i**, cf. Georg. **buxris kud-i** ‘karakul lambskin hat’; **šonur-i kud-i** ‘Svan hat’; **kud-i** and **boxox-i kud-i** are attested in Laz, as well.

Laz **papax-i** || **papax-i** ‘hat’; cf. Georg. **papax-i** ← Turk. **papak** ‘fur leather hat’ (*D.Kobakhidze*);

Hat according to purpose. Hats of various purpose are reviewed according to semantics and shape: **mžuaši kud-i** || **mžoraš-i kud-i** ‘sun-hat’. A number of lexical entries of this group is small.

IV subchapter. Parts of clothing

The subchapter discusses the accessories of body-wear, shoe, footwear, fasteners of headgear, belts, jewellery, adornments and other accessories. Each of them is represented in paragraph.

§ 1. Parts of clothing

Megr. **o’ale** || **o’aleshi** "collar"; **o’ale** is derived from a root with a *o – e* prefix and suffix of purpose. A parallel for **o’aleshi** is former-genitive name. The word that is originated from the same root, occurs in Laz, as well: **oqale** || **qalishi** "collar". The given root is considered to be a Common Kartvelian one. cf. Georg. **sa-qel-o** : Svan. **mə-ql-i** "id." (H. Fehnrich, Z. Sarjveladze).

Megr. **bedan-i** "a part of a Caucasian coat". I believe that it can be a structural and semantic correspondence of Old Georgian **baden** "canvas shirt".

Laz **bob-i** "trouser seat gusset". It can be a correspondence of Georgian (Kartli-Kakhian **babl-i** ‘inner part of trouser seat gusset’).

§ 2. Parts of footwear

Megr. **kur-i**, Laz **kui** "heel";

Megr. **čplaši nina** "shoe’s tongue", Laz **potiniši nena**.

§ 3. Cloth fasteners

Megr. **ortqapu** , Laz **gotqapu** || **gortqale** || **otqapu** || **otqapu** || **ortapu**. These forms are the correspondence with the Georgian **sartqel**-form.

Laz **šib**-i "belt". In the special literature the stem is considered to be Common Kartvelian: Chan **šib**-i "lace", Georg. **siba** "a place for a belt", Svan **šib** (US, Lent.) "silk-thread drawstring" (M.Chukhua), cf. Tush. **šibī** 1. "silver chain"; 2. "lock-stitched" (G.Tsotsnidze).

§ 4. Adornments

The group includes: rings, bead, bracelet and other kinds of jewelry, clothes adornment, fastenings:

Megr. **gasançqo** || **mosançqo** "any kind of adornment". The stem is originated from the verb "arranging" with *sa-o* purpose affixes; *ga-* and *mo-* are preverbs; cf. Laz **moçqvinu**;

Megr. **marçkind**-i "ring; radiant, brilliant; collateral; firefly", that is connected with Laz **maçkind**-i || **maçindr**-i "ring" and Svan **məskad** "ring"; ***meçkad** is reconstructed as a Common Kartvelian stem (H. Fehnrich, Z. Sarjveladze).

Megr. **samažur**-i "bracelet" is entered from Georgian. In Laz **godvaloni** (go-dv-al-on-i) occurs with the same meaning – "bracelet"; **xėši godvaloni ginoni** "Do you want a bracelet (to place on a hand)?" It is a derived noun from **godvalu** verb "putting around" with *-on* suffix.

V subchapter. Clothing according to shape and types

The present subchapter groups the clothes according to shape and type. The names included in the group are structurally simple and compound nouns, there are word-correspondences, as well:

Megr. **elaxučil**-i || **moxučil**-i 1. "pleated dress" . It is derived from Megr. **xuč** (xuç-ua) verb;

Megr. **žonž**-i "worn-out clothes; very old, ragged clothes"; cf. **žonž**-i "*It is any kind of old and worn-out clothes*" (Saba);

Megr **gopre** || **gopre řaba** (goffered dress); cf. Georg. **gopre** (Fran. *gaufre*) – 1. Arranged together creased/folded fabric; 2. A skirt made of such fabric (GED, III);

The material of this group is diversity in Laz, as well:

Laz **dorři** (Atin.) || **dorřiři** "cloth of one color, not colorful";

Laz **mekiṭer**-i "pleated"; **mekiṭer**-i **porča** "pleated dress";
Laz **ṭuca dolokunu** "warm clothing", cf. Megr. **ṭuc-** (ṭuc-ua)
"singeing, scalding", cf. Megr. **ṭibu muḡakunali** "id.";
Laz **pešeloni**-i || **pešeron**-i **porča** "dress made with patches".

VI subchapter. Clothes material

The subchapter discusses cloth material. For material it was used: thread, fabric, leather, plant, wool. Structurally there occur: simple, compound and word-correspondences; according to origin: proper Megrelian-Laz, Common Kartvelian and borrowed vocabulary.

1. Thread

The vocabulary denoting a thread in diversity in Megrelian-Laz. There are general terms and concrete names.

The followings are of general: Megr. **zap**-i || **zapep**-i "threads".

A thread occurs as a part of a compound word: Megr. **landzap**-i "one reeling of thread";

A thread occurs in correspondences: Megr. **artxe zap**-i "reeling of thread once"; Megr. **bambeš zap**-i 'woolen spun'; Megr. **'aniš zap**-i 'silk thread', etc.

In Laz there are general terms denoting a 'thread': **noḡep**-e || **nenḡep**-i || **nenḡep**-e || **noḡep**-i || **nonḡep**-i (Art.) || **noḡep**-i (Atin.) 'thread';

The Laz names of thread:

Laz **txver**-i 'thread'. Originally it is a participle and originated from a verb **otxu** 'spinning';

Laz **maḡā** || **maḡaa** || **maḡara** || **maḡaja** 'thread spool'. It is borrowed from Turkish (cf. Turk. **maḡara**);

Noḡepe occurs in word-correspondence, as well: **montḡoiši noḡepe** 'woolen thread'.

2. Fabric

In Megrelian the following terms denote fabric: a. **noḡḡer**-i 'swatch/patch of fabric', b. **maḡeria** 'fabric'; cf. Georg. **maḡeria** 'fabric' (Lat. **materia**) (GED V).

There occur different kinds of silk: Megr. **abrešum**-i || **arešum**-i || **a(v)rešum**-i 'silk'; Megr. **glas**-i 'thick silk fabric'; Megr. **gogəra** 'silk black fabric'.

Fabrics were used in sacral purpose, as well: Megr. **obarbale činti** 'the fabric to be offered as a sacrifice to St. Barbare mostly of red and white color swatches of calico cotton or headgears of two-arshin length which were

left on branches of sacral tress or were taken to houses of prayers where the church-servants used them as a *sapore* ‘communion chalice cloth’ (A. Kobalia).

The general term **parča** ‘swatch/patch’ denoting fabric, is attested in Laz.

In Laz there occur different kinds of fabric:

Laz **anṭlas-i** ‘satin’; cf. Georg. **aṭlas-i** "*knitted, silk brocade*" (Saba); ‘silk glittered fabric’ (GED I). M. Koberidze considers it to be Arabian borrowing. It is confirmed in Megrelian, as well: **aṭlaz-i** || **anṭlas-i** || **anṭlas-i** ‘satin’;

Laz **kaṭif-e** ‘velvet’ – of Arabic origin that is borrowed from Turkish; cf. (Arab.-Turk. **kadife**) (A.Tandilava). A phoneme of a lending language **d** turned into **ṭ-** in Laz in neighboring of **ḳ-**.

3. Leather

The following are made of leather: raiment, foot-wear, head-wear. In Megrelian-Laz different terms denote leather:

Megr. **kan-i** ‘leather, skin’ that was used to make shoe. Megr. **saḳančaplo** ‘leather for sandals’ is derived from this root, as well.

Megr. **ṭgeb-i** ‘leather, Laz **ṭkeb-i** || **ṭeb-i** || **ḳeb-i** ‘skin, leather’. These stems are considered to be of Common Kartvelian ones. In the special literature Georg. **ṭqavi** : Zan **ṭgeb-** || **ṭqab-**, **ṭkeb-i** ‘leather’ (Th. Gamkrelidze, G. Machavariani; M. Chukhua).

Megr. **šigrin-i** ‘precious leather (from Sagreni); precious clothes (generally)’; cf. **šigrin-i do budusua** ‘precious leather and fabric; precious clothes (generally)’;

Laz **gjon-i** (Turk. **gön**) ‘leather’ (A.Tandilava);

Laz **poṣṭ-i** || **post-i** (Pers.-Turk. **post**) ‘leather (of unshared sheep)’ (A.Tandilava). In Laz it could have entered via Turkish.

4. Plant

Various kinds of plants were used as cloth material, namely:

Megr. **bambe** ‘cotton’, Laz **bambu** ‘cotton’; cf. Georg. **bamba**. V. Abaev compares Georgian **bamba** with Ossetian relevant form and considers it to be a Persian borrowing: Georg. **bamba** ← Pers. **pambah** || Osset. **bæmbaeg** || **bæmpaeg** ‘cotton’ (V. Abaev). Other word denoting ‘cotton’ is attested in Laz, as well. Cf. Laz **pambuy-i** ‘cotton’ (Turk. **pamuk**). In Laz **b-** appeared, a Turkish final **k-** turned into **y-** after adding a vowel.

Megr. **kip-i** || **ķap-i** ‘cannabis; coarse generally’. According to Iv.Javakhishvili’s view, Georg. **ķanap-i** ← Greek **kannabis**. V. Topuria connects Georgian **ķanapi** with Svan **kan, kənsār** ‘bread filling of cannabis seed’. This stem occurs in Laz, as well; cf. Laz **ķef-i** ‘cannabis’. In Atin-Artashenian it is confirmed its affricated form: **ķepr-i**. According to my observation, Zan **kip-i** || **ķap-i** and Georg **ķanap-i** are the stems of different origin.

Megr. **su** || **psu** ‘flax’. A shirt was made of **su** ‘flax’; **seli** should be a Georgian word – Georg. **sel-** : Megr. **su** || **psu** ‘cannabis’ : Laz **sule(r)-i** (sul-er-i) "id." (H. Fehnrich, Z. Sarjveldze).

5. Woolen

Woolen was widely spread as clothes material. In Megrelian-Laz the term denoting woolen is **montqor-i** (Megr.), **montķo(r)-i** (Laz) that is a Kartvelian stem.

Different kinds of wool are distinguished: Megr. **beķva montqor-i** ‘haired wool’; Megr. **buta** ‘wool sheared in spring, the first sheared wool’. Supposedly, **nabutu montqori** ‘wool sheared in spring’ is derived from it (← ***na-but-u** - pre-conditional noun with **na – u** prefix-suffix); cf. Abkh. **abt̃a** (P. Charaia). In Khevsurian there occurs: **butut-i** ‘epithet for thick-wool’ (A. Chinchrauli).

Megr. **ķvarķvaša montqor-i** ‘rolled wool’. M. Chukhua discusses **ķvarķvaša** as Common Kartvelian: C. Kart. * **ķwirs-(l)** ‘flock of scotched wool’ → Georg. **ķvirsl-i**, Zan. **ķvar-ķvaša** ← **ķwirš-ķwirša**, Svan **ķunkwās** ← **ķwir-ķweša** ← * **ķwirš-ķwirša**. I suppose that **ķvarķva** should have been derived from a Megr. **ķvarķvašua** ‘rolling’ verb.

In Laz except mentioned Kartvelian stem, there occurs Turkish loan words with the same meaning: Laz **japay-i** ‘wool’ (Turk. yapak), Laz **jun-i** ‘wool’ (Turk. yün).

Chapter II

Words denoting dressing-undressing

The semantic group of dressing and undressing of clothes analyzes the words denoting dressing-undressing of raiment, footwear, headwear – hat, headscarf, fastening and unfastening of fasteners, adorning with jewelry. Nuances of cloth dressing were outlined – generally, dressing, fitting, measuring, suiting. Dressing manner is depended on a clothes form, quality. Thus, from this standpoint, the words of this group are noteworthy. Oftentimes the same roots are used in different thematic groups that is basically conditioned by the abundance of Megrelian-Laz preverbs. According to material obtained by me, statistically, the number of the lexical entries of the group is small in Laz.

1. Body-wear dressing

In Megrelian-Laz the words derived from a *kun-* root are used to denote cloth dressing:

Megr. (**mu**ʒo)**kuna** (muʒo-kun-a) ‘dressing, covering up, wrapping around’. A Common Kartvelian *kun-* root is distinguished. (on its origin see Megr. **mi**ʒokvenj-i; **mi**ʒikunans ‘Smb is dressing’; **mokuna** || **ginokuna** (mo-kun-a || gino-kun-a) ‘putting on, throwing on’ is derived from this stem; **gokuna** (go-kun-a) ‘wrapped around, wrapped in (**gaakuns** ‘Smb has wrapped around’)’; cf. Laz **dolokunu** (dolo-kun-u) ‘putting on (a body)’ that denotes ‘clothing’ as well; *man dolokuna* ‘I’m putting on (a body)’; *esho dolokuns*, *mutu var adziren* ‘Smb is dressed so that nothing is seen’ || **dolokunapa** (dolo-kun-ap-a) ‘dressing’; **kodoloikuni for**ʒape ‘I dressed clothes (dresses)’ (I. Asatiani); cf. **dolokuner-i** ‘dressed’.

Except general words, there occur other ones with the meaning of dressing , which specify the dressing manner:

Megr. **ginopaxua** (gino-pax-ua) ‘ramming on, flanging over’; **nabadi ginapaxudes** ‘They’ve felt-cloak flung over/wrapped up in felt-cloak’; cf. **pax-** (pax-ua) ‘carded wool’;

Megr. **go**ʒvanʒua (go-ʒvanʒ-ua) ‘wrapping in, wrapping up’. The word denotes ‘clumsy dressing of many cloth’, as well: *irpeli arto kim*ʒinʒvanʒu ‘Smb has put on, wrapped in, wrapped around everything’.

Megr. **gorinapa** (go-rin-ap-a) ‘fitting, suiting (of Caucasian coat)’; **gorinel-i** ‘fitted (Caucasian coat)’ – word-for-word: ‘being around’. It has a personal form, as well: **ga(a)-r-e** – **ʒaba ga(a)re** ‘She has fitted a dress’, word-for- word ‘(A dress) is around’ . In the form *ga-* is preverb, *re* – ‘is’;

Megr. **doʒonʒua** (do-ʒonʒ-ua) ‘worn to rags, shrouded in mourning sackcloth’; ‘wrapped in rags’; **doʒonʒil-i** ‘shrouded in mourning sackcloth’, ‘wrapped in rags’ is derived from **ʒonʒ-** root; cf. **ʒonʒ-i** ‘old/ragged clothes, worn-out clothes, rags’. Supposedly, it is a deverbative noun. Cf. Georg. **zonz-i** ‘old/ragged clothes, worn-out clothes’.

Megr. **muqorsxipua** || **miqorsxipua** || **məqorsxipua** (muqo-rsxip-ua || miqo-rsxip-ua || m’qo-rsxip-ua) ‘dressing of narrow, tight-fitting clothes’. In the word there marked out **rsxip-** (**rsxip-ua**) root ‘fitting tightly, stretching’; **miqirsxipans** ‘Smb put on a narrow clothes that it fits tightly’ – accordingly, **morsxipil-i qaba** – ‘tight-fitting dress’. It denotes the putting on narrow and tight-fitted trousers, as well – **mirsxipans** ‘Smb dresses tight-fitted trousers’ – accordingly **morsxipil-i šarvali** ‘tight-fitted trousers’. In special literature there is the following links of analytical stem: Georg. **sxerp-** || **sxirp-** (gan-sxirp -v-a) ‘tightening’ : Megr. **rsxip-** (go-rsxip -u-a) ‘tightening’; **i-rsxip-un-s** ‘Smb tightens’ > ***sxirp-** : Svan **cxep-** || **cxip-** (**x-a-cxip** ‘has girded’, **x-e-cxp-i** ‘girds, encircles’; **x-e-cxep-i** (Lent.), ***sxep-** (H. Fehnrich, Z. Sarjveladze).

Megr. **modvala** (mo-dv-ala) ‘putting on’, in which a *dv-* verbal root ‘putting’ is marked out. In Martvilian this form denotes ‘dressing of clothing and footwear’ as well; e. g. **qabas midvans** ‘Smb is putting on a dress’, **kučviša midvans** ‘Smb is putting on foot’. In other subsystems it denotes only ‘putting on foot’. In Megrelian ‘putting trousers on’ and ‘putting shoe on’ are expressed by the same words; e.g. **šalvars midvans** ‘Smb’ll put trousers on’, **čapulas midvans** ‘Smb’ll put shoes on’.

Megr. **moqvarxua** (mo-qvartx-ua) ‘dressing up to the nines’. The stem contains a **qvartx-** root; cf. Georg. **moqvaltul-i** (mo-kvalt-ul-i) ‘(cloth) beautifully suited, fitted tightly, elegantly, closely on a body’.

Megr. **morsua** (mors-ua) || **mosua** (mos-ua) ‘clothing, covering’, in which a **mors-** || **mos-** root is distinguished; **imorsu** ‘Smb is clothing’. There are forms derived from it: **mors-il-i** || **do-mors-il-i** || **go-mors-il-i** ‘smb clothed/dressed’, ‘covered’. A word containing the root is confirmed in Laz, as well: **mosvei** (mos-vei) ‘Smb is clothed, well-dressed up’. I deemed Megr.-Laz **mors-** || **mos-** to be the correspondence of Georg. **mos-** (mos-va) and Svan. **msu-** < **mos-** roots, and accordingly, I cannot share M. Andronikasvili’s viewpoint on Iranian origin of Georg. **mos-** root.

The vocabulary denoting dressing manner occurs in Laz, as well, but its number is comparatively small.

Laz **gotvalu** || **gotumu** || **gotumalu** (go-tv-al-u || go-t-um-u || go-tum-al-u) ‘wrapped around, covered around’; cf. **gotumalapa** (go-t-um-al-ap-a) ‘covering around’;

Laz **gorçu** (go-rč-u) ‘covering around, wrapped around’; cf. Megr. **gorčapa** (go-rč-ap-a) ‘spreading out’;

Laz **dolodraçu** (dolo-draç-u) ‘fitting of cloth tightly and appearing of deepening’;

Laz **mezimu** (me-zim-u) ‘fitting’; *man meizimup* ‘I’m fitting cloth’; see Megr. **mezimapa** (**me-zim-ap-a**) ‘fitting, measuring’;

Laz **moçqvinu** || **moçkvinu** (mo-çqv-in-u || mo-çkv-in-u) ‘dressing up’.

2. Putting headgear on

In Megrelian the term **gertumala** (ge-rt-um-al-a) || **getumala** (ge-tum-al-a) generally denotes ‘putting on, covering up head’, in which a root *rt-* of ‘putting on, covering up’ is marked out: **girtvans** ‘Smb is covering up (head)’. The word containing the same root occurs in Laz, as well, cf. Laz **motvalu** || **motumu** (mo-tva-lu || mo-t-um-u).

Except general terms, the ones denoting the manner of ‘covering up’, as well: Megr. **gebartqapa** (ge-bartq-ap-a) ‘putting on, covering a soft, fluffy headgear’, in which a **bartq-** verbal root is distinguished; cf. **bartqua** ‘beating, shaking, blowing lightly’; **daabartqu** ‘Smb/Smth has fallen down lightly’; **kudi giobartq** ‘Smb wears a soft, fluffy hat’.

Megr. **gekvavapa** (ge-kvakv-ap-a) ‘covering up an elegant, small headgear’; **gikvaquans** ‘Smb put on headgear elegantly’, in which a **kva** doubled root is distinguished; cf. Megr. **kvakva** ‘slim, beautiful’.

Megr. **gepaqvapa** (ge-paqv-ap-a) ‘putting a light, fur headgear, mostly a hat on’; **paqv-** is a verbal root; cf. **paqvin-i** (paqv-in-i) || **pa’vin-i** (pa’v-in-i) || **pa’ua** (pa’-ua) ‘sitting, dropping lightly’; **giopaqu** ‘Smb wears light, fur headgear (lightly)’, cf. Imer. **paqve** ‘outsize clothing’ (I. Chkonია).

Like in Megrelian, in Laz there are concrete lexemes denoting the same semantics:

Laz **gokiru** || **gokiu** (go-ķir-u || go-ķi-u) ‘wrapped around’; **qalis ħasinķa gokirs** ‘Smb has wrapped a headscarf on a neck’. Many lexical entries having the same semantics are originated from the same Kartvelian **ķor-** || **ķir-** root: **golakiu** || **tis golakiu** ‘tying up’; **elakiru** ‘wrapped around’ || **melaķoru** || **milaķoru** || **milaķorapa** ‘wrapping up’; **meżakiu** ‘tying up’ || **ti meżakiu** ‘Smb tied up on a head’. In the special literature this root is considered to be a correspondence with Common Kartvelian **ķar-** || **ķr-** root: Georg. **ķar-** || Megr. **ķir-** || **ķr-**.

3. Putting footwear on

A semantic group of footwear putting on describes and analyzes the words denoting the putting footwear and stockings on semantically and structurally. The nuances of footwear dressing - generally, putting on, fitting, suiting. Dressing manner is depended on a footwear shape, quality. From this standpoint the words included in an analytical group are noteworthy.

The general terms of footwear dressing are: Megr. **modvala** (mo-dv-al-a) 'putting of shoe and sock on'; **midvans** 'Smb is putting smth on'. As aforesaid, in a **modvala** verb there is distinguished **dv-** root. The word derived from the same root occurs in Laz, as well: Laz **modvalu** || **modvalapa** || **modumu** || **modu** (mo-dv-al-u || mo-dv-al-ap-a || mo-dum-u || mo-d-u) 'putting on (on foot)'; **papuçi komuidvi** 'Put slippers on'.

Except the general names, there are distinguished concrete ones which are depended on dressing manner and shoe shape:

Megr. **mobaxvapa** (mo-baxv-ap-a) 'Smb wears heavy shoes large in shape and size'. A root **bax-** is distinguished; **mabax-u** 'Smb wears large shoes; cf. **oboxua** 'a kind of shoe';

Megr. **monçalua** (mo-nçal-ua) 'fitting on of narrow shoe, or stuffing of foot', in which **nçal-** is distinguished (nçal-ua)'stuffing, cramming'; **minčalan-s** 'Smb is putting narrow shoe hardly';

Megr. **močvartapa** 'putting clumsy shoe on/clumsy putting shoe on'; **mičvartuans** 'Smb is putting a clumsy shoe' in which a **čvart-** root is singles out; cf. Megr. **čvarta** 'bandy-legged, having bow foot'. A participle **močvartil-i** 'clumsy dressed' is derived from **čvart-** root. The word denoting a kind of shoe is derived from the mentioned root: **očvartaia čapula** 'a clumsy shoe';

Megr. **močxarkapa** (mo-čxark-ap-a) 'clumsy dressing of indoor shoe, mostly of torn slippers, old, large shoe'; **mačxark** 'Smb wears slippers/torn shoe clumsy', in which a **čxark-** root is distinguished; cf. Megr. **čxarkafa** 'jingling/tinkling', **čxark-i** 'old shoe, torn patched shoe';

I've already spoken about the general Laz terms denoting putting footwear on above. At present I'll discuss concrete names:

Laz **kuče mešaču** 'putting in a foot'; **modvalus kuče komešapči** 'I've put my foot in shoe/put shoe on';

Laz **mešayala** (meša-γ-al-a)'putting on a foot'; **mešaiyu kuče modvalus do meunkaḡi** "I've put shoe on and ran away"; cf. **mišayala** || **mitoyala** (miša-γ-al-a || mito-γ-al-a) "id.". An initial meaning of a distinguished **-γ-** root is 'taking away'; cf. Laz **mendiyu** 'Smb/Smth has taken away';

Laz **moʒin** (mo-ʒ-i-n) ‘Smb wears’; *kučxe moʒin nalini* ‘Smb wears slippers on foot’; cf. Megr. **maʒ** ‘Smb wears’; cf. **komoʒin** ‘Smth covers smb with smth, smb wears’ || **moʒun** || **gomoʒun** ‘Smb has smth on’. As it is obvious, the stems containing this root have the meaning of dressing and covering, as well. This root is similar of that **ʒv-** || **ʒ-** in Georg. verb **ʒevs**. Megr. **ʒu-** || **ʒə** - || **ʒ-** and Svan **zi-** || **z** – are linked to it (H. Fehnrich, Z.Sarjveladze).

4. Body-wear undressing

The group represents the words denoting undressing, changing of cloth. A general term of cloth undressing is Megr. **muʒonq̄əma** (muʒo-nq̄ə-mə) || **məʒonq̄əma** ‘undressing of clothes, in which **nq̄ə-** (**nq̄ə-ma**) root ‘undressing’ is singled out. A participle **muʒo nq̄əmi** ‘undressed’ is derived from it.

Except general names, there also occur concrete names denoting undressing manner:

Megr. **muʒoryvapa** (muʒo-ryv-ap-a) ‘undressing, throwing down clothes quickly’. The stem occurs only in plural form: *bargi gamkiryu* ‘Smb undressed cloth’, exactly ‘Smb threw cloth down’;

Megr. **muʒožvilua** ‘undressing of cloth quickly’. A given stem is derived from **žvil-** (**žvil-ua**) ‘tearing up/through’; *gamkizvil kaba* ‘Smb undressed a dress quickly’.

In Laz a general term of clothes undressing is **mostimu** ‘stripping off’; *na-moʒiʃu šarvali do bluzape gamostu* ‘The pants and blouse, smb was wearing, stripped off’;

Concrete names are also distinguished:

Laz. **gor(č)u** (go-r(č)-u) ‘taking off; *nana-mušs šejepə* ‘What smb’s mother was wearing, smb undressed her || made her naked’; cf. Megr. **gorchuala** (go-rchu-al-a) ‘stripping off (clothes)’. The stem is linked to Georg. **ʒarcu-** || **ʒrcu-** stem (H. Fehnrich, Z. Sarjveladze);

Laz **goçkimu** (go-çk-im-u) ‘removed’. Other lexical entries expressing the same semantics are derived from the **-çk-** root: **moçkimu** || **moçku** || **moçu** (mo-çk-im-u || mo-çk-u || mo-ç-u) ‘taking off, removing of (clothes)’.

In Megrelian-Laz there is only general term denoting clothes changing that is derived from **kt-** || **t-** root:

Laz **monkturu** || **okturu** (mo-nkt-ur-u || o-kt-ur-u) ‘changing’; *si porča dikturti* ‘Change a skirt’; Megr. **motira** (mo-tir-a) “id.”.

5. Footwear undressing

A general term denoting footwear undressing is Megr. **moŋqəma** (mo-ŋqə-ma) ‘undressing of shoe/stocking’, in which **qəqə-** (**qəqəma**) root ‘removing’ is singled out; **miŋqəns** ‘Smb will take off’. The same root with the same meaning occurs in Laz, as well: Laz **kučxes** || **kučxeš** *modvaluši* **moçku** || **moçkimu** ‘taking shoe off’; *man* **kučxes** *moičkip* ‘I’m taking a shoe off’.

Except these, the words denoting undressing manner are distinguished, as well:

Megr. **mo’otama** (mo-’ot-am-a) ‘taking shoe/stocks off quickly’, exactly ‘stripping off’. The stem is derived from **’ot-** (’ot-am-a) ‘lying strewn’ root; **mi’otans** ‘Smb’ll take smth off quickly’ (word-for-word ‘Smb will throw down shoe/stockings’);

Megr. **mosopua** (mo-sop-ua) ‘taking shoe off fast’ – word-for-word ‘stripping off’. A root **sop-** (sop-ua) ‘tearing up/though’ is distinguished; **gamisopu çapula** ‘Smb took shoe off fast and angrily’.

Megr. **možvilua** (mo-žvil-ua) ‘taking off shoe fast’. A given stem is derived from **žvil-** (žvil-ua) ‘tearing up/though’ root.

A number of the word denoting footwear undressing is smaller in Laz than in Megrelian:

Laz **mostvalu** (mo-stv-al-u) ‘stripping off (footwear)’; **ma kamomostu modvalu** ‘My shoe stripped off’.

Laz **tatmaniši moçqimu** ‘taking stockings/socks off’; cf. Megr. **tatmaniš(i) moçqəma** ‘id.’.

6. Headgear undressing

A general term denoting the headgear undressing in Megr. is **ençquma** || **ençqəma** (e-ŋq-um-a || e-ŋqə-m-a) ‘undressing, taking headgear off’ which is derived from **çqu** || **ŋçqu-** root; **einçqun-s** || **einçqən-s** ‘Smb’ll take headgear off’. Laz **moçq(im)u** || **oçqu** ‘taking off’ is derived from the same root; **papaxi muiçku** ‘He took papakha off’;

Megr. **ežvilua** (e-žvil-ua) ‘taking headgear off fast’; **kica geižvilə** ‘Smb took headscarf off fast’. It is derived from the stem **žvil-** (žvil-ua) ‘tearing up/though’;

Megr. **esopua** (e-sop-ua) ‘taking headgear off fast’ (word-for-word ‘tearing up/though’); **geisopu kudi** ‘Smb took (exact. ‘torn up’) a hat headgear off’.

7. Fasteners fastening

The group discusses the Megrelian-Laz lexical entries denoting fastening, doing up of fasteners:

Megr. **mortqapa** ‘girding/putting on (belt)’; *ortqapu komurtqapudes* ‘They’ve girded a belt’; It is derived from **rtq-** (*rtq-ap-a*) ‘girding/putting on (belt)’ verbal root; cf. Laz **gotqapa** || **gotqu** (*go-tq-ap-a* || *go-tq-u*) ‘girdling ‘fixing round’ || **gotkimu** || **motkimu** (*go-tq-im-u* || *mo-tq-im-u*) ‘encircling’; *otqapu gotqutes* ‘They had girded belt round’;

Megr. **binua** (*bin-ua*) ‘doing up’; *zikvas ibinuns* ‘Smb is doing up (buttons on trousers)’. A given stem is derived from a **bin-** (*bin-ua*) root. The root is considered to be Common Kartvelian. Cf. Georg. **ben-** || **bin-** || **bn-** ‘doing up’; *i-bn-ev-s*, *sa-bn-ev-i* : Zan (Megr.) *o-bin-al-i*; Megr.-Laz *o-bin-u* || *bin-ua* ‘doing up’, *u-bin-un-s* ‘Smb is doing up (buttons) to smb’; *go-bin-il-I* ‘done up’ : Svan *li-bn-e* ‘doing up’, *le-mn-i* ‘button’, *i-bn-e* ‘Smb’ll do up buttons’ (H. Fehnrich, Z. Sarjveladze). For archetypes of the mentioned entries M. Chukhua restores C.Kartv ***ben-** || ***bin-** ‘doing up’ stem; cf. Laz **oqombinu** ‘doing up button/other fastener’; *sedefi/mpulepe oquimbini* ‘I did up buttons’.

8. Fasteners unfastening

The group analyzes the Megrelian-Laz lexemes denoting fasteners unfastening, undoing:

Megr. **gonçquma** || **gonçqəma** (*go-nçq-um-a* || *go-nçq-əm-a*) ‘unfastening, undoing’; *ginçqə kica* ‘Smb undid headgear’; *ginçqə başlaqu* ‘He undid balaclava hat; cf. Laz **goçkimu** || **goçqu** || **goçu** || **oqoçkimu** (*go-çk-im-u* || *go-çk-u* || *go-ç-u* || *oço-çk-im-u*) ‘Smb unfastened, undid, removed’ derived from this stem; *oxoiša mextu-ši otqapu kaquičqu* ‘When smb arrived home, smb removed a belt’.

9. Adorning

The group discusses the lexical entries denoting adorning, dressing up.

Megr. **monçquala** (*mo-nçqu-al-a*) ‘dressing up’; *gagminçqu do midartə* ‘Smb dressed up and went away’; cf. **monçqil-i** ‘dressed up’;

Megr. **mopirpişua** (*mo-pirpiş-ua*) ‘dressing up, adorning’; cf. **mopirpişel-i** ‘adorned, dressed up to the nines’;

Megr. **gebunapa** (*ge-bun-ap-a*) ‘overhanging of jewelry’; cf. Laz **gebumu** ‘hanging, tying up’ derived from this stem; *jazmas puli altunişi gebuṭu* ‘A golden coin was tied up to headgear’ and Laz **dolobunu** (*do-lo-*

bun-u) ‘hanging’; [*deliқанlis*] *gjumišiš kiosteyi қalis kodolobun* ‘A young person has a silver necklace round a neck’;

Megr. **geçonçua** (ge-çonç-ua) ‘hanging of many jewelry, mostly of necklaces, on a neck’;

Megr. **movaraqua** (mo-varaq-ua) ‘adorning with precious jewelry’.

With the meaning of adorning in Laz there occurs:

Laz **modadalups** (mo-dadal-up-s) ‘Smb’ll adorn, dress up smb to the nines, adorn with flowers’; *si ža-ti kamodadalu* ‘Smb dressed even a son-in-law up to the nines’ ; Laz **dadal-i** ‘flower’;

Laz **moçipxu** || **moçopxapa** || **moçipxapa** || **moçopxu** (mo-çipx-u || mo-çopx-ap-a || mo-çipx-ap-a || mo-çopx-u) ‘adorning’, ‘dressing up to the nines’; cf. Laz **çipxer-i** ‘embroidered, adorned, dressed up’; *si eқo mot megomsқun, e başluyi çipxeri* ‘A balaclava hat rolled around a head, suits you (like embroidered) too much’, cf. Gur. **çipxa** drinking vessel made of tree skin’ (G. Sharashidze). Supposedly, there is genetic links between these two stems;

Laz **oxu** (o-x-u) ‘decorating’; *porča țismaten domixven* ‘Decorate my dress with a lace’.

Chapter III

Vocabulary denoting clothes in phraseological entries and idioms

The vocabulary denoting clothes is revealed in phraseological entries. Clothes has been occupying important place in human's life since old times. It demonstrates human's inner state, nation's spiritual and material cultural life, consciousness, thinking. This life is well demonstrated in phraseological entries. In this respect the following basic words were revealed: Megr. **ḳaba**, Laz **porḳa**: Megr. *osuriši ḳaba məḳakunsu*. – Laz *oxorjaš porḳa dolokuns* 'He wears a woman's dress' i. e. 'He is coward' (about a man who has no man's dignity) – Georg. *kalis ḳaba acvia*. 'He wears a woman's dress'; Megr. **ḳarte** 'hem', Laz **podia** "id.": *ḳarteš gino-/inoporapa*. – Laz *podia motvalu* .– Georg. *ḳaltis gadapareba* 'to protect, to guard, to help, to save smb from hardship, to shelter'; Megr. **kica** 'headscarf', Laz **iazma** || **lačaki** "id.": Megr. *osuriš kica giortunia*., exact. 'He wears a woman's headscarf' – Laz *iazma motvalu* ; *ḳochoba vadosḳiden do tis jazma komoitveen*. 'He has lost man's dignity and has put a woman's headscarf on' – Georg. *tavze lečakis daxurva* 'putting a woman's veil on' (shaming smb, cowardly man); Megr.-Laz **kudi**: Megr. *sodgia meuluni* || *meurkuni, tekiani kudi oko girtveni* || *girtvevani*. – Laz *so-na ida jeiša, ekoni papaxi gitvaginon* – Georg. *sadac aaxval, ikauri kudi unda daixoro*. 'Wherever you go, you should put on a local hat' ("When in Rome, do as Romans do"). Megr. **žibe**, Laz **žebe** || **žebi**: Megr. *žibe carieli* 'smb with empty pocket' – Laz *žebe-boši* – *xegontximej kočis jebe bittum boši ugun*. 'Generous man's pocket is always empty' – Georg. *žibes baraka ver mohḳida*. 'Smb cannot make its pocket abundance/good fortune' - i. e. 'too spender, has nothing'.

Conclusions

1. The vocabulary denoting clothes is completely represented in Megrelian-Laz. The material has been grouped thematically and distinguished the following semantical groups: **body-wear, footwear, headgear, parts of clothes, type of clothes, clothes material, words denoting dressing-undressing.**

2. From structural standpoint, there were revealed: simple, compound, derived words and word-combinations, the words derived with prop. Megrelian-Laz, Georgian and rarely foreign affixes; the names of genitive case; Megr. **barço-ši** 'it's a kind of felt cloak', word for word 'of felt cloak', Laz **dolokunu-ši** 'clothes', word for word 'of clothes'.

3. There are distinguished synonyms, euphemisms, syntagms, the words in figurative meanings;

4. The entries were revealed which have entered in the Megrelian-Laz via literary Georgian;

5. The entries were distinguished which are attested in dialects, on the one hand, and Megrelian-Laz language material is represented in dialects, on the other hand. From this standpoint, Laz material occurs in Ajarian and vice versa, Ajarian one occurs in Laz;

6. There are distinguished Common-Kartvelian stems (Georg. **mos-** (mos-va) : zan (Megr. **mors-** || Laz **mos-** (mors-ua || mos-ua) "id." || mos- (mos-vei) 'dressed') as well as the words of foreign origin were revealed. The words entered from the Persian, Arab, Greek, Russian, Turkish, Ossetian languages. In some cases relation with other language data is shown. According to contemporary data, influence of Turkish on Laz vocabulary and Russian – on Megrelian is great. Influence of English via Georgian literary language is obvious. The material entered from Kartvelian was revealed, as well.

7. Those words were manifested which: **a.** directly express basic semantics of analytical entries; **b.** have other initial meanings, but are included in this group either to express the description of analytical object or to express exactly a certain nuance and obtains the function of term;

8. sometimes any lexical entry is attributed to other semantic group due to its polysemy character;

9. There are distinguished verbal nouns and the verbs derived from nouns;

10. In the group of dressing and undressing there are attested the words those do not derive initial and personal forms;

11. From colors the following occur oftentimes: white, dark, violet, red, black (for the mourning);

12. Analyzing the vocabulary denoting clothes according to shape and types has demonstrated a clothing type that is noteworthy from ethnographic standpoint.

References

1. **From Megrelian branch vocabulary.** The 63rd scientific session of the Arn. Chikobava Institute of Linguistics, materials, publ. hous.' "Kartuli ena", Tb., 2004;
2. **Towards the correspondence of Georgian *mos-* root in Zan.** Kartvelological papers. IV, article, publ. hous.' "Kartuli ena", Tb., 2005;
3. **Lexical entries denoting clothes in Megrelian-Laz.** Arn. Chikobava's readings, XVII, materials, publ. hous.' "Universali", Tb., 2006;
4. **Lexical entries denoting clothes in Megrelian-Laz.** Linguistic papers, XXII, article, publ. hous.' "Kartuli ena", Tb., 2006;
5. **Towards the correspondence of *bab-l-* root in Laz.** The 65th scientific session of the Arn. Chikobava Institute of Linguistics, materials, publ. hous.' "Kartuli ena", Tb., 2006;
6. **Towards the correspondence of Megrelian *bedan-* word.** 'Kartvelological papers. V', article, publ. hous.' "Kartuli ena", Tb., 2006;
7. **Towards one common-Kartvelian stem.** The 67th scientific session of the Arn. Chikobava Institute of Linguistics, materials, publ. hous.' "Universali", Tb., 2008;
8. **Vocabulary denoting clothes in Megrelian-Laz idioms.** International conference "Tbeloba", publ. hous. "Artanuji", 2009;
9. **One semantic group (clothes) denoting clothes in Megrelian-Laz.** III international symposium of linguist-caucasiologists, materials, Tb., 2011;
10. **Word-building in Megrelian-Laz according to vocabulary denoting clothes.** The 31st dialectological republic conference, materials, publ. hous. "Unibersali", Telavi, 2011;
11. **Laz *xčeon-i* (*kčeon-i*, *kčon-i*, *čon-i*).** Etymological studies, VIII, article, publ. hous. "Dedaena", Tb., 2011;
12. **Headgear in Megrelian-Laz.** Arn. Chikobava's readings, XXIII, materials, Tb., 2012;
13. **Names of tools for manufacturing of clothes in Megrelian-Laz.** The 32nd dialectological republic conference, theses, Kutaisi, 2012;
14. **Towards the correspondence of *bab-l-* root in Laz.** Etymological studies, IX, article, TSU publ. hous., Tb., 2012;
15. **Towards the origin of *olara-i* word in Megrelian.** Arn. Chikobava's readings, XXIV, materials, TSU publ. hous., Tb., 2013;
16. **One group of vocabulary denoting clothes in Megrelian idioms.** The 33rd dialectological republic conference, theses, TSU publ. hous., Gori, 2013.